Proletari din toate țările, uniți-vă !

REVISTĂ
A UNIUNII
SCRIITORILOR
DIN REPUBLICA
SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

LUCEAFĂRUL

ANUL XII
38 (386)
Sîmbătă,
20 septembrie 1969
8 pagini — 1 leu

1794
1969

anton pann

175 ani
de la naștere

Legendă și glorie

A-l smulge pe Anton Pann din pulberea legendei și a-i dărui gloria literară ce i se cuvine, a-i defini însemnătatea exactă, limpede, hotărîtoare, de ctitor al limbii noastre literare, de fondator al unei opere capitale pentru creșterea literaturii române, din care s-au tras atîtea sensuri artistice și direcții ale scrisului, desfășurate mai ales în epocile moderne, de strălucită diversificare — iată, credem, marea reparație pe care această figură uluitoare o așteaptă, de peste un secol, de la critică, de la istoria literară, de la scriitorii înșiși.

La împlinirea a 175 de ani de la nașterea sa, socotim că este un bun prilej de a aminti această datorie — și tocmai din această dorință revista noastră îi dedică în întregime numărul de față, care fără să aibă ambiția de a atinge acel început de mare recunoaștere ce i se cuvine scriitorului fundamental Anton Pann, vrea să însemne cel puțin o chemare spre împlinirea unei astfel de datorii de înaltă onoare literară.

Această chemare am găsit-o și am redescoperit-o de atîtea ori în versul lui Eminescu, care-l așeza pe Anton Pann printre valorile de căpătîi ale acestei țări, după cum am găsit-o în admirația pe care i-o purtau Caragiale, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu, și în acele cărți ale cercetătorilor de specialitate ca M. Gaster sau G. Dem Theodorescu.

Știm că G. Călinescu (de ce n-am spune, i-a făcut lui Anton Pann o nedreptate schițînd numai cîteva idei și repere critice) era foarte tulburat în anii săi de după 1940, ca profesor la catedra de literatură română, de figura lui Anton Pann, îi dedica săptămîni de curs și seminarii universitare, căutînd să-și dezvolte afirmația din „Istoria" sa, că marele scriitor — numit prea adesea numai folclorist și nici măcar atît, abia autor de lucrări de colportaj — dăduse întîiul literaturii noastre, prin „Povestea Vorbii", o „comedie umană integrală". Știm că Tudor Vianu, printre studiile sale din urmă, s-a aplecat asupra lui Anton Pann, mărturisind deasemeni însemnătatea ce merită să-i fie acordată acestui scriitor și în același timp amintind deschis datoria încă neîmplinită a criticii și istoriei literare față de cărțile lui Anton Pann, față de descoperirea rostului său fundamental în destinul scrisului românesc. Lucian Blaga, dominat de imaginea, de artistul de capăt de istorie și de făuritorul de drumuri care a fost Pann, a scris, printre ultimele sale opere, o piesă de teatru în care distingem deasemeni chemarea spre marea recunoaștere. Scriitori și filozofi ai culturii de primă mărime tulburați în anii lor dinspre sfîrșit de amintirea lui Anton Pann, de sensurile pline de înțelepciune și de „mintea de pe urmă" din scrisul lui, — iată un omagiu de conștiință care se aduce numai geniilor, omagiu ultim ce are pentru noi valoare de testament și ne îndeamnă să ne prețuim și să ne așezăm valorile de artă și cultură la locurile lor pe deplin meritate.

Omul care s-a pierdut în legendă, a cărui viață de pribegie tragică „din mica sa copilărie" a fost înghițită de legendă, ne-a lăsat cartea pe care o simțim printre cele mai reale ca permanență de învățătură și de artă. Legenda l-a nedreptățit pe Anton Pann, i-a șters contururile, legenda a îndepărtat atîtea vremi de a se îngriji cu sistemă și rigoare să-i recunoască gloria literară ce i se cuvine. Îi datorăm imens lui Anton Pann, ca oameni ai istoriei acestei țări îndreptată mereu, în cele mai primejduite timpuri, spre înțelepciune, spre bun simț, spre izbînda rațiunii și a adevărului. Proverbul românesc a fost luat din mileniu de Pann și dăruit cu genialitate viitorului în valoarea sa de monument artistic și de cultură. Scoțînd din incandescența legendelor nu drumurile rătăcite și pierzania, ci sensurile umaniste supraviețuitoare cele mai adînci, Anton Pann a ars și s-a topit în legendă. O mai totală jertfire a unui artist e greu de găsit. Să ne amintim că nu i s-a lămurit încă exact lui Anton Pann nici data de naștere... (G. Dem. Theodorescu a propus anul 1794, dată intrată în calendarul literar). Încă un semn că datoriile noastre față de Anton Pann trebuiesc mereu luate de la început...

LUCEAFĂRUL

Eugen Drăgutescu — *Omagiu lui Anton Pann — portret inedit*

CATRE CITITORI,

Domnilor ! Aceste fabule și istorioare nu sînt decît numai auzite. De vor fi vreunele tipărite în alte limbi, nu știu, că n-am învățat nici o limbă din cele poleite. În anii cruzimei mele de ar fi fost școli ca acum și de învățam vreo limbă din cele lăudate, nu era să mă joc cu astfel de lucruri mici, ci era să traduc osebite cărți care să mă folosească și pe mine și pe alții. Cu toate acestea crez că și istorioarele aceste nu vor fi spre vătămare, de și multe din ele puteți să le știți și multe să nu le știți. Eu mă mulțumesc că am putut face și atîtă, în ceasurile mele cele vacante, de cît să le petrec nimica făcînd.

De veți găsi vreun cusur în stil, nu aveți drept să mă osîndiți, fiindcă m-am dezvinovățit, spuindu-vă că eu altele n-am învățat decît din mica copilăriea mea mi-am bătut capul ca să ajung desăvîrșit în meșteșugul muzicii bisericești, în care am și izbutit. După ce am învățat Canoanele și ortografia acestui meșteșug, n-am zăbovit a români și a lucra pe note cărțile cele mai trebuincioase. Care sînt : Anastasimatarul Serdarului Dionisie Fotino, Doxastarul dimpreună cu Triodul și Pendicostarul, Heruvico-Kinonicarul, Catavasierul și altele multe. Care nedîndu-mi mîna să le tipăresc, șed pe fundul lăzii de vreo douăzeci de ani. Și nu vor eși la lumină, pînă nu să va găsi un patriot care să știe prețul asemenea osteneli și să jertfească un ce pentru tipărirea lor.

Aceasta am învățat, Domnilor, și de poate cineva să găsească vreun cusur asupra acestui meșteșug, rușinea mea va fi (după cuvîntul ce am zis că din mica mea copilărie mi-am bătut capul la dînsul), că de a mă lăuda singur nu-mi este de folos.

Iar după ce am isprăvit cărțile de mai sus numite, și văzînd că osteneala îmi stă zadarnică, m-am apucat a aduna și a face cîte o carte din cele politicești, încet, încet învățîndu-mă singur, una ca să-mi treacă de urît și al doilea socotind ca să trăiesc. Precum am și tipărit întîi „Calendarul lui Bonifatie Setosul", al 2-lea „Cîntările de stea", al 3-lea „Cîntecile de lume", al 4-lea „Îndreptarul beților", al 5-lea „Hristoitia", al 6-lea „Erotocritul" și al 7-lea aceste „Fabule și istorioare". Într-aceste cărți, Domnilor, puteți găsi destule cusururi, căci, după cum am zis : dascăl mi-am fost singur, pentru care nu mă știesc de Dumneavoastră, carii cunoașteți și știți poezie ce va să zică, știind că cei înțelepți niciodată nu defaimă, ci mă tem de aceia ce măsoară rîndurile cu compasul, sau cu betișorul și zic că, un rînd este mai lung decît altul, că asemenea oameni nu sînt nicidecum iertători, împutez, defăimă cum le vin la gură.

Cu toate aceste eu tot nu mă opresc a tipări și a nu le da în critică și altele, pentru că m-am obicinuit a nu ședea fără lucru, ci scriind cîte ceva, mi se pare că-mi petrec vremea foarte dulce. Și pentru ca să fac și Dumneavoastră asemenea petrecere cu critica lucrului meu, cu toată dragostea vi-l pui înainte, și citiți sănătoși.

Anton Pann

(Cuvînt la cartea FABULE ȘI ISTORIOARE — București, 1841)

Jurnal

Povestea vorbii noastre

Las deoparte dragostea aproape filială ce i-o port marelui magistru al „Poveștii Vorbii", încă din anii copilăriei și care, de atunci, n-a făcut decît să sporească în tîlcuri și adîncime. Dar să mi se anunțe, cu cîteva ceasuri înaintea plecării la Rîmnicu-Vîlcii, că una din revistele noastre mă cheamă la pomenirea lui Anton Pann, iată ce mi se pare mai mult decît o întîmplare. Că Rîmnicul îl știu și-l iubesc de vreo treizeci de ani. Nu-l mai văzusem însă de vreo zece, dar în gîndul care mă-ndemna la drum, stăruia dorința și bucuria de-a revedea casa veche, cu pridvor și girlici, unde nemaipomenitul slovenitor de psaltichii și cîntice de lume și-a petrecut o bună parte din viața lui, purtată din cîmpia Dunării și pînă-n șcheiul Brașovului.

Că farmecul, puterea și, aș spune, caracteristica determinantă a lui Anton Pann rămîne, cred, aceea de-a fi acoperit cu pasul și glasul lui — ca și urmașul care-avea să i se-nchine plîngîndu-l : „s-a dus Pann, fiul Pepelei..." — tot spațiul acoperit de suflare românească. El este unul din rarii unificatori de țară, căci unirea se face mai întîi în cuget și simțiri, iar felul în care versul lui Anton Pann s-a întins asupra minții și inimilor acestei țări, și felul cum el dăinuiește și azi mai prezent ca oricînd, este unul din actele de cucerire hotărîtoare și incipiente pe care poporul și cîmpia noastră le-a împlinit. Anton Pann e, într-adevăr, dacă mă uit bine, unul din primii descălecători ai cîmpiei Dunării peste Carpați. Că mai mult decît al lui Hrisoverghi sau Bolintineanu, glasul lui a fost auzit și a răspuns nu numai munteanului sau moldoveanului ci și fraților, înstrăinați pe atunci, din Transilvania. Fiindcă Anton Pann a fost un poet iubit de toată suflarea românească. Și cînd aud mă-ntreb dacă povestea acestor vorbe se traduce exact ; adică, dacă se pricepe că poetul „cu mesaj" este numai cel iubit de popor ?

Țin minte că, prin anul 1952, parcă, am dat la Brașov de un bătrîn voinic, și senin ca un stejar bătut de vremi dar încă verde, care într-o prăvălioară stringea-n vrafuri o mulțime de broșuri cu coperți colorate. Cu gustul subit al șoaricelui (care nu sunt !) de bibliotecă i-am cerut voie să mă uit prin hîrțoagele acelea pe care el le desträma ca să le vîndă ca hîrtie de împachetat : erau tipărituri de prin anii o mie opt sute și nu știu cîte zeci, pe care una din primele edituri românești din Brașov, aceia a neuitatului Ciurcu, le împărtise în popor ; de la Ion Budai-Deleanu pînă la Matilda Cugler și Ilarie Chendi, se grămădeau pe podelele fostei librării a mocanului, podoabele tipărite pentru minte și inimă de către marele ctitor ; bătrînul din fața mea, aveam s-o aflu din gura lui, era ultimul urmaș al lui Ciurcu, invitat să-și lichideze în cîteva săptămîni rodul a ceea ce fusese una din fruntașele și quasi-secularele instituții de carte românească ale Transilvaniei. (Așa că — slabă consolare, e drept ! — dărîmarea casei lui Titu Maiorescu, a lui Alexandru Macedonski, a muzeului Simu, își avea corespondentul ei și-n Brașovul cu un simț istoric mai dezvoltat decît Bucureștii și edilii lui.) Am plecat cu brațele-ncărcate de asemenea tipărituri alese. Iar printre ele, în mare număr, se aflau broșuri cu texte de-ale lui Anton Pann, mărturii ale uneia din întîiele descinderi ale lui Nastratin Hogea în cetatea Brașovului.

Și dacă astăzi ni se pare prea firesc îndemnul lui Ion Barbu „spre o mai dreaptă cinstire a lumii lui Anton Pann", apoi aderiunea totală a unui poet-filozof ca Lucian Blaga la duhul antonpannesc, mărturisită cu mult înaintea piesei sale de teatru ultime, încă de prin 1923, dacă nu și mai devreme, în ale sale „Ferestre colorate", tipărită la editura diocezană din Arad, pare-mi-se, capătă o gravă semnificație unificatoare de spirit. Fiindcă ea dă nu numai măsura puterii de cuprindere și adîncire a poetului din Lancrăm, dar cel puțin tot pe-atîta a înfloririi exercitate de versul și isnoava noului și, în fond, primul nostru Nastratin Hogea, asupra unei minți atît de înalte cum a fost Lucian Blaga.

Ce să mai spui, atunci, de modernitatea lui Anton Pan, cînd el și-a lăsat pecetea asupra celor mai reprezentativi poeți ai vremii noastre de la Mateiu Ion Caragiale la Arghezi, de la Ion Barbu pînă la Blaga și exceptional de frumosul și mișcătorul studiu al lui T. Vianu, sau pînă la interesantul ecou asupra unui autor de substanță oltenească dar de spirit și metodă evident antonpannescă, ca Ion Marin Iovescu.

Și ce să mai spui de adînca, misterioasa putere de absorbție pe care cuvîntul tipărit de către acest țircovnic de geniu a găsit-o în făpturile cele mai de jos, în bună parte analfabete, ale poporului care-i știe „povestea vorbii" pe dinafară, făcînd-o a lui ? Și de toată această aluviune de talente și opere care — de la Eminescu pînă la mult hulitii „moderniști" ai zilelor noastre ce și-au luat drept frontispiciu al uneia din efemerele lor publicații, „Povestea Vorbii" — se reclamă de la moștenirea sau cel puțin de la impulsul lui Anton Pann ? Nu se dovedește oare, odată mai mult, că geniul unui mare artist este acela care, captînd izvoarele subterane ale sufletului și graiului unui popor, se răsfrînge nu pustiind cu umbra-i dominantă ci fertilizînd cu **sugestia** lui teritoriul urmașilor ? Dacă e adevărată vorba nu știu cărui fruntaș suprarealist, că poetul e mai degrabă cel care-i inspiră pe alții decît cel care e inspirat, — atunci trebuie să ne bucurăm că-n primele faze de constituire ale spiritului și limbii literare **moderne** românești, inspiratorul a fost acest legendar Anton Pann, legislator de țară întru rodnicie de duh, de simțire și invenție lingvistică, repet : moderne. Mi-e de ajuns să recitesc „Judecata strugurelui", ca să-mi dau pe deplin seama că nu greșesc. Legislator, fiindcă-n periplurile lui, în stăruința muncii și-n devotamentul său pentru tipăritură, în publicarea și difuzarea „almanacurilor" sale, atunci cînd acoperea teritoriul unei întregi nații în pragul deșteptării sale, Anton Pann împlinea parcă o parte hotărîtoare din destinul poporului său.

Aici mi se pare mie, cel puțin, că descifrez sensul neclintit al brazdei și legămîntului pe care pribeagul de la Sliven l-a lăsat urmașilor săi pînă astăzi ; în această necesară unitate de spirit care nu e numai aceea subtilă și neistovită-n consecințele și ramificațiile ei fertile — a deducției versului și cugetării din popor și spre popor, pereniu motto al oricărei arte : „de la lume adunate și la lume iarăși date". — dar și în precisa intuiție, în viziunea de ansamblu asupra unei unități spirituale ce cată să fie a-ntregului balcan, de dincolo de Bosfor și pînă-n Maramureș : acest spațiu balcanic care, mai mult ca orice, pare să deseneze un destin propriu și comun tuturor popoarelor dintre Mediterana estică și Marea Neagră pînă-n Adriatică, în înțelesul grav și constient pe care Malraux îl dă acestui cuvînt cînd spune că „destinul e istorie".

Și că e așa, stă mărturie vie și neostenită, chiar prezența în inima și cugetul nostru de popoare balcanice, ca o autoritate supremă și duh tutelar, figura emblematică, umbra zimbitor-înțeleaptă, mucalită, umană și dreaptă a sfîntului laic Nasr-ed-din, ce-și trimese ambasador în locurile noastre pe nu mai puțin laicul, păcătosul și sfîntul întru dăruirea lui „Pann, fiul Pepelei, cel isteț ca un proverb" și care-i propovăduí doctrina sub numele autohton de Nastratin.

Miron Radu PARASCHIVESCU

16 septembrie

Despre cusururi şi uriciuni

Aideți să vorbim degeabă.
Că tot n-avem nici o treabă ;
Fiindcă
Gura nu cere chirie,
Poate vorbi orce fie.
De multe ori însă
Vorba, din vorbă în vorbă
Au ajuns și la cociorbă (vătrai de lemn).
Și atunci vine proverbul :
Vorba pe unde a ieșit
Mai bine să fi tușit.
De aceea
Cînd vei să vorbești, la gură
Să aibi lacăt și măsură.
Adică :
Vezi bîrna din ochiul tău
Și nu vorbi p-alt de rău.
Spre pildă :
Cînd vei vorbi de mucos,
Nici tu să fii urduros.
Că nu e mai urît cînd cineva
Face pe frumos că e ponevos
Și pe cel urît că e aurit.
Altul iar
Trîntește cuvîntul tronc,
Ca cloșca cînd face cloanc,
Și se pomenește vorbind
Frumoasă nor dobîndiși,
Dar se uită cam pieziș.
Și că
După ce e neagră, o cheamă și Neagă.
După ce e mută, apoi e și slută.
Sau
Bun ciocan te-a ciocănit,
Că, frumos te-a potrivit.
Și
Urît tată a avut,
Să-i semene l-a tăcut.
Sau
Fă-mă, tată, ca să-ți seamăn
Ca frate cu frate geamăn.
Dar însă
A semănat crastaveți
Și a răsărit scaieți.
Sau că
Tata avea armăsar,
Dar el a ieșit măgar.
Și așa,
Cu vorbe îmbolditoare
Îl atinse unde-l doare.
De acea niciodată
Chelului despre chelie
Să nu-i spui vreo istorie.
Și
Cu pleșuvul cînd vorbești
Tigvă să nu pomenești
Și nici
Să nu rîzi de măgar cumva,
Că poate îl încaleci cîndva.
Totdauna
Gura care e-mpuțită
Altu-i e nesuferită,
Că dacă
Mie-mi miroase a floare,
Dar altuia a putoare.
Și în scurt,
Noi rîdem de unul-doi
Și patruzeci rîd de noi.
Pentru că
Nu este răsur să n-aibă cusur.

Anton Pann

CUI ÎI PLACE LINIȘTIRE
SĂ-ȘI FACĂ ÎMPREJMUIRE

Nastratin Hogea-ntr-o iarnă lemne de foc neavînd
Își arse dimprejur gardul, numai porțile lăsînd;
Și văzînd el că vecinii ș-alții p-aicea trecea,
Intrînd sau ieșind din curtea-i, și venea și se ducea,
Supărîndu-se d-aceasta ieșind striga către toți
Că fiecare să intre și să iasă tot pe porți.

Anton Pann

antonpannismul

Mai greu de recunoscut și de definit la Anton Pann pare să fie tocmai antonpannismul — nu una sau alta dintre particularitățile operei ci acea ecuație care le implică pe toate și exprimă indicele de unicitate al viziunii creatorului, modul său de a capta atenția posterității și de a prolifera sub mereu alte înfățișări.

Cum ar fi crezut el de cuviință să fie privit nu pregeta să atragă atenția încă înainte de a încredința tiparului vreuna din scrierile capitale, în prefața la *Fabule și istorioare* din 1841, amestec bine calculat de umilitate și egolatrie : „Domnilor ! Aceste fabule și istorioare nu sînt decît numai auzite. De vor fi vreunele tipărite în alte limbi, nu știu, că n-am învățat nici o limbă din cele poleite.. Cu precauții de circumstanță și tot cerînd înțelegere, el nu pierde ocazia de a-și etala lucrările săvîrșite și de a-și face astfel, nume, încît își poate permite chiar să persifleze preventiv critica cu o susceptibilitate de mare scriitor : „Într-aceste cărți, Domnilor, puteți găsi destule cusururi, căci după cum am zis : dascal mi-am fost singur, pentru care nu mă sfiesc de dvoastră care cunoașteți și știți poezia ce va să zică, știind că cei înțelepți niciodată nu defaimă, ci mă tem de aceia ce măsoară rîndurile cu compasul sau cu bețișorul și zic că un rînd este mai lung decît altul, că asemenea oameni nu sînt nici decum ertători, imputez, defaim cum le vine la gură". Nici nu se schițaseră bine întîiele gesturi critice, prin Kogălniceanu și Alecu Russu, și Anton Pann se și grăbea să-i întoarcă imaginea caricaturizată.

Cîntărețul de stranã, decizîndu-se să persevereze în cariera literelor, nu făgăduia să procedeze cu prea multă blîndețe și firea sa arțăgoasă, deloc sentimentală (părăsit succesiv de neveste), ar fi permis să se ghicească dinainte cu ce infinită satisfacție își va urmări și fixa victimele, ca într-un insectar, în istoriile corozive din *Povestea Vorbei*. Aglomerarea și rostogolirea de proverbe îi procura plăcere, dar nu alta decît de a descoperi, sub masca inocenței, diformități morale compromițătoare, maladii incurabile de vreme ce atîta înțelepciune acumulată nu ajunsese încă să le vie de hac. *Spitalul amorului* este un titlu caracteristic pentru atracția de a pune diagnostice și de a crea vîlvă în jurul manifestărilor endemice. Cum s-a observat, Creangă împărtășea cu el voluptatea erudiției aforistice, dar ceea ce la humuleștean vine din prietenie și mai mult din gustul „petrecerii", la Anton Pann se datora nevoii continue de incizie. Creangă se „tărănea", se complăcea într-un tipar vrednic de pofta lui nativă de jovialitate. Dacă i-ar fi semănat cu adevărat, autorul *Poveștii Vorbei* ar fi căzut în „antrotinism", care poate fi socotit cel mult treapta infantilă a antonpannismului. Citeodată, ca în O zicătoare

Joc de cavaleri — premierea învingătorului

la țară, el face demonstrație de spirit mucalit, însă luciditatea lui rece îl urmărește pînă la persecuție, împingîndu-l repede în zonele humorului negru, absurdului enorm, care sînt adevăratele regulatoare ale inepuizabilei sale mașinării comice. Ca să se delecteze, spiritul său are nevoie să treacă din regimul automatismelor solemne (înșiruirea de sentințe preluate mecanic) în acela al teribilismelor, să înfrunte șocul platitudinii semețe. Din inofensive jocuri de perspicacitate, ghicitorile ajung atunci enigme ale banalului. Iată cîteva exemple, care nu sînt desprinse dintr-o antologie suprarealistă : „De ce se culcă boul ? Că nu poate să șază. — De ce fuge iepurele la deal ? Că nu poate să înire sub deal. — De ce șade moara în par ? Că nu se poate înțepa în ei". Cum se comportă „palavragiii" săi este iarăși simptomatic. Prin ei, scriitorul riscă ironizează de fapt „fiecareala" („Cine are limbuția ? E mai rea decît beția"), contemplînd în sine delirul verbal, acel debit exercitîndu-se spre propria sa justificare. Cuvîntul nu trebuie neapărat să semnifice, ajunge să fie rostit ca o formulă magică. Nătărăului lui Anton Pann i se promite să scape de belele cu ajutorul unui „sesam" ad-hoc, de tipul „Aj'te-zeu" dar nu pornește bine la drum că se împiedică, vorba îi zboară în vînt și promisa salvare va fi ratată. Antonpannismul se sprijină frecvent pe miracole de acestea verbale, considerate în stricta lor sonoritate, ca atunci cînd scriitorul se pomenește scandînd turcește : „Sioleiesem sioz olur, sioilemeiesem dert dur" sau chiar țigănește : „Dacă nenai puterință, la ce chichirezi gîlceavă ?" Mai important decît sensul imediat pare să fie în ochii scriitorului ceremonialul rostirii frazei, solemnitatea actului ca atare Arta de a mima vorbirea în cele mai diferite împrejurări este inepuizabilă în *Povestea vorbei*. Pe temeiul comunei educații bisericești, Anton Pann preceda inevitabilul invocațiilor biblice arhegheziene cînd atribuie, într-o istorie avînd ca protagoniști fructele, legumele, înfoiate Cepe o savantă știință a jurămintelor.

„Jur cu dreptu-mi cuget să n-am parte eu
Într-această lume de tot neamul meu,
Și să nu mă bucur ca de-acel noroi
De al meu iubitul frate Usturoi,
Cum și în osîndă să ajung să caz,
Ca să plîng de moartea socrului meu Praz ;
Să se stingă neamul cuscrului meu Hrean...

Nu lipsesc nici blestemele, cu care crăiasa Gutuie firitisește pe mustosul Strugure, cam poltron (un fel de „crai" din aceia nu prea dragi lui Anton Pann ca și vestitului colonel Lăcusteanu) :
„Tu-n a ta viață, ca un blestemat,
Tot de lemne-n lume să fii spînzurat,
Soare să te arză, să te bată vînt,
Și să nu-ți ajungă trupul de pămînt ;
Ochii ciori să-ți scoată și-alte paseri mici
Și de bruma toamnei în bucăți să pici,
Și apoi în urmă prin cuțit tăios
Trupul tău să fie dat d-acolo jos...

De aici pînă la fabulosul himeric nu-i mare distanță și Anton Pann se află în cîteva rînduri pe punctul de a o fi parcurs, ca atunci cînd doi nătărăi se întreabă despre tovarășul lor decapitat de va fi avut țeastă pe umeri la plecarea de acasă și merg să cerceteze nevasta sau ca în pățania altui nătărău pus în încurcătură de voinicii care se laudă a fi scos din fîntînă luna, cu ciutura, și a fi așezat-o la locul ei pe cer. Antonpannismul se travestește în înțelepciune pentru a lăsa nealterat spectacolul bufoneriei amare, în care inerțiile sînt rînd pe rînd divulgate, de montate, oropsite în speranța regăsirii candorii vesele...

Dacă se lasă greu definit antonpannismul este și pentru că îmbie iute condeiul și îl face să-și uite riscurile, alunecînd treptat chiar spre împlinirea definiției ce i-o găsise însuși scriitorul :
De iute ce sînt trei abia mă țin,
Din nasul meu curge miere și venin,
Glas nu am, dar să strig cînd voi fi pus
Mă aude răsărit și apus.
Eu lumea o-mpăciuiesc
și-o-nvrăjbez
Eu pe toți îi bucur și întristez.

Geo ȘERBAN

Despre conversații sau petreceri și glume

Vreme e a rîde, vreme e a plînge. (Eclisiastul).
Cînd să vorbește de rîs, nu să spune pentru plîns,
Și cînd, să spune de plîns, nu să vorbește de rîs, lar nu
Rîs amestecat cu plîns.
Cum a zis una :
Bărbatul meu zace mort în casă și mă făcuși de risei.
Cu toate că
Moarte fără rîs și nuntă fără plîns nu să poate.
Dar însă
Glumele nevinovate
Sînt ca sarea în bucate.
Că
Cu rîsul și cu glumele
Să culeg toamna prunele,
Și rachiu-l bea zapciul,
lar nu :
Inima-mi crapă de foc
Și lui îi arde de joc.
Și
Inima plînge și el rîde.
Ci cum am zis :
Toate își au vremea lor.
Și cînd glumești,
Glumește numai cu gura,
lar nu și cu-mbrîncitura.
Că
Cînd joc măgarii-mpreună.
Se strică vremea cea bună
Și
Pe mulți prieteni în lume
Îi facem dușmani prin glume.
Că
Unul ardică la glumă
S-altul te-njură de mumă.
Și atunci,
Și de e glumă, dar nu e bună.
În adevăr,
L-adunare cine tace,
El la niminea nu place.
Dar și
Cine tot mereu vorbește,
El la multe și greșește.
Însă,
De multe ori la-ntrebare
Și tăcerea răspuns are.
De aceea zice un înțelept :
Or zi ceva mai bun decît tăcerea, or taci.
Ca să nu-ți zică :
Pîn-acuma a vorbit, iar acuma a tușit.
O vorbi pe negîndite
Și iesi cam pe brodite.
Și
Parcă o scoase din buzunar.
Și
N-a deslegat sacul încă,
Dar să vezi vorbă adîncă.
Tot ce este,
Nu vorbi peste măsură,
Ci pune-ți lacăt la gură.
Dintru toate,
Vorba de rău mai lesne se crede.
Și pe urmă
Dintr-o vorbă îți aprinzi paie în cap.
Ci e mai bine să-ți zică :
Este grădină de om.
Și
De vorba lui nu te saturi.
Decît să-ți zică :
Este cam după prînz.
Și
Are sămînță de vorbă.
lar
Cînd la adunare multă
Spui ceva și nu te-ascultă,
Dă-le pace tutulora
Și îți zi că ești la moară.
Că atunci
Parcă gîrăiesc giștele
Și zbîrnăiesc muștele.
Mai vîrtos.

Anton Pann

Vignetă folosită de Pann la coperțile cărților sale

Anton Pann

Croitorul pocăit

Nărăvirea făcînd fire
Nu mai are lecuire

Un croitor oarecare, tot postindu-se mereu,
Zi și noapte, ș-în tot ceasul se ruga la Dumnezeu,
Vrînd să știe, după moarte dîndu-și el sufletul său,
În ce parte o să meargă la vr-un bine sau la rău?
Astfel dar se bolnăvește d-acest gînd fiind muncit,
Și după cîteva zile cu duhul s-a și răpit;
Să făcu că îl luară niște draci uriți grozav,
Cu batjocuri și necinste, după răul lor năravi;
Unii mergînd înaintea-i cu un steag mare nălțat,
Din mii de feluri de petecei, peste tot pestrițat, bălțat;
Alții de gît atîrnîndu-i foarfeci, cot și năpirstoc,
Îl duce în iad să-l bage și să-l arunce în foc,
Arătîndu-i și zăcîndu-i: — Uite cîte le-ai furat
De la acei ce-n viață le-ai croit și le-ai lucrat,
Noi pe toate le-nșirarăm ș-îți făcurăm steag, cum vezi,
Și trebuie prin urmare-n iad cu el în mîini să șezi.

Croitorul, ca cu vină, fără să dea vrun răspuns,
Mergînd cu căiri în sine, se văzu la iad ajuns;
Care încă de departe focu-nflăcărat văzînd
Și cu țipete într-însul mii de păcătoși arzînd,
Cutremure-l apucară, începu a se văita,
Și a se boci cu jale de ceea ce-l aștepta;
Într-acestea totdodată dracii-n sus l-au ardicat
Și în mijlocul văpăii ca un paI l-a aruncat.
El văzîndu-se, sirmanul! în cumplitul iad împins,
Și simțind dureri grozave d-arzătorul foc nestins,
Începu, amar! să strige, și cum sta lungit în pat,
Sufletul în el se-ntoarse și pe loc s-a deșteptat.

Toți atunci cîți s-adunase și venise ca la mort:
Rude frați și alți prieteni îmbrăcați în negru port,
Alergară împrejuru-i, îl așeră d-a șezut
S-începură să-l întrebe de cele ce a văzut.
Iar el, începînd să spuie toate de la căpătîi,
Se înfioră cu totul, spuind de steag mai întîi;
Că steagul fusese totul care în iad l-a băgat,
Și care de gîtu-i foarfeci, cot, năpîrstoc a legat;
— Vai! zicea el grele chinuri sufere un păcătos!
Să zică: Doamne fereste! un croitor mai virtos,
Carele pocește haina negîndind la Dumnezeu,
Ca să-i rămîie un petic, după cum am făcut eu;
Sau cere să-i dea vreunul materie de prisos,
Să-nșele și s-amăgească lumea pentr-al său folos!

Eu însă d-aci-nainte jurămînt cu frică fac
Că m-oi feri de aceasta, de aș fi cît de sărac.

După ce el dete pildă alții de a se păzi
Și după ce d-acea boală se sculă și se trezi,
Luînd într-o zi să taie o materie de rînd,
Porunci către o calfă de ale sale, zicînd:
— Eu fiindcă în viață a fura m-am nărăvit
De la orișice materii ce mi-a venit de croit,
Poate să-mi uit vreodată și iar să păcătuiesc,
Amăgindu-mă cu gîndul vreun petic să opresc;
Ci tu să stai totdauna ș-asupra mea să veghezi
Și la asemenea faptă cînd s-o-ntîmpla să mă vezi,
Tu să-mi zici atunci: „Jupîne! adu-ți aminte de steag!"
Și nu te știi vrodată să mi-o zici chiar ș-în vileag;
Că e vorbă nențeleasă și alții nu o pricep,
Eu am pus nădejde-n sfîntul pocăință să încep.

Învățînd pe calfa astel, în cîtva timp se păzi,
Pînă cînd de la o damă un cumaș veni-ntr-o zi;
El, văzînd cumașul fain, începu a măsura,
Tot gîndindu-se dintr-însul un petic cum ar fura!
Începu a zice-n sine: „Eu d-aș iconomisi
Dintr-acest cumaș, un petic bunicel mi-ar prisosi;
Rochia iese ceva scurtă, dar nu strică, o voi tăia;
Ce, trebuie să mături drumul cocoana cu ea?"
Calfa ce-l văzu îndată peticul cînd a tăiat
— Jupîne! către el zise, dar cel steagul l-ai uitat?
— Ia taci! el răstit răspunse și tu cu steagu-ți acum!
Te-ncredințez c-așa față nu era-n steag nicidecum.

TEMENEA LA ANTON PANN

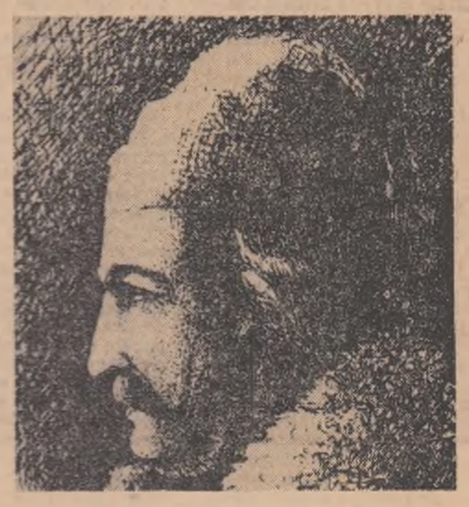

Anton Pann — portret de Barbu Delavrancea, apărut în „Revista Nouă" a lui B. P. Hașdeu

1 — ÎN ANUL DE GRAȚIE 1831

Anul 1831 pentru istoria mondială a literaturii a fost un an de pomină. Acum, în acest an au văzut lumina tiparului unele dintre cele mai de seamă capodopere ale culturii umane. În anul 1831 Goethe tipărea partea a 2-a din Faust, culminație a gîndirii poetice moderne. Tot în anul de pomină 1831 Poe își tipărea poemele, piatră de fundament a sensibilității noi, prefigurînd lumea sensibilă și vizionară a secolului XX. Și tot în anul de pomină 1831 Stendhal dădu la iveală „Roșu și negru". Ce se petrecea în Valahia în anul 1831? Anton Pann tipărea în propria sa tiparniță „Poezii deosebite sau cîntece de lume".

Dacă ar fi să dăm crezare intuiției lovinesciene transformată în sistemă mai apoi, aceea a teoriei sincronismului, am putea crede că la anul 1831 asincronismul culturii valahe era în deplină manifestare.

Dar noi nu sîntem întotdeauna de acord cu subtila teorie lovinesciană. Asincronismul, după părerea noastră, se manifestă numai în cadrul curentelor literare. Evident că suprarealismul românesc a fost asincron cu cel franțuzesc. Acest asincronism a deschis un unghi de aproape zece ani diferență. Iarăși este evident că modernismul și școala absurdului manifestată în literatura română prin Urmuz este asincronă cu un unghi de cîțiva ani buni față de școala similară occidentală. De data aceasta însă în cazul lui Urmuz avem de-a face cu un asincronism invers, în sensul că Urmuz a fost un precursor. Dar, cum remarcam mai sus, aceste asincronisme sînt posibile numai în cadrul limitat al unui curent literar.

Faust este o piatră de fundament. Nu însă a unui curent ci a întregii culturi, mai întîi germane și mai apoi universale. Poemele lui Poe, deși au stîrnit simbolismul, sînt mai presus de simbolism și ele reprezintă temelia sensibilității moderne. Mai întîi a sensibilității de tip anglo-saxon, mai apoi a sensibilității universale. „Roșu și negru" de asemenea. Acest roman a creat stendhalieni. Dar a fi „stendhalian" nu înseamnă a te plasa într-un curent literar ci în umbra unei personalități.

În anul 1831 cînd apăreau „Poeziile deosebite sau cîntece de lume", Anton Pann nu numai că nu era asincron — nici n-ar fi avut de ce să fie — ci era el însuși un fondator nu al curentului numit mai tîrziu balcanism, ci al spiritului intelectual și de viață plutitor peste Balcanii seculari.

Tată de cuvinte, mult a suferit Anton Pann de pe urma inimii sale care stîrnea stihul.

2. DE CE TOCMAI „POVESTEA VORBII"?

Povestea vorbii spusă în cuvinte constituie una dintre cele mai profunde revelații pe care le poate închide în sine un artist al cuvîntului.

Titlul de rară frumusețe, atît de plin de sugestii, atît de creator poate numai „Divina Comedie" să fi avut sau „Metamorfozele" lui Ovidiu.

Întrebarea tulbure și fundamentală, nu este aceea despre geneza cuvîntului ca atare ci despre sensul existențial al comunicării.

Care este sensul comunicării așa cum se lasă el dedus din scrierea lui Anton Pann?

Să fie oare numai acel semn al comunicării prin loc comun, al transportului de sensuri și de emoții printr-un aer reciproc respirat? Da și nu. Am răspunde hotărît da și n-ar fi puțină contribuția lui Anton Pann la această misterioasă și tulburătoare întrebare. Faptul că el își clădește opera poetică și mai cu seamă „Povestea vorbii" dintr-o înșiruire de proverbe, („cel isteț ca un proverb", cum îl nemuri Eminescu) ritmate și rimate cu deosebită osîrdie dar și de vervă, faptul că proverbul reprezintă la urma — urmelor, un loc comun și subtil al comunicării, o bătătorire de multe cuvinte în altele puține și fugoase, o descojire de lungi fraze, lăsînd în miez o propoziție; ne-ar face să credem că sensul vorbirii și al comunicării, că însăși „Povestea vorbii" nu este altceva decît încoronarea locului comun.

Să ne uităm însă cu atenție la ce fel de locuri comune recurge poetul și cum le structurează în context. Mai întîi remarcăm din faptul că pentru Anton Pann ca și pentru o serie relativ limitată de poeți moderni, o frază sau o propoziție, (în cazul lui Anton Pann — un proverb) nu joacă decît rolul de simplu cuvînt. Mai apoi, remarcăm relativ deasa contradicție între sensurile diferitelor proverbe înmănuncheate sub o aceeași singură temă.

Dar, dacă pentru Anton Pann un proverb întreg are rolul unui singur cuvînt și dacă pe bună dreptate considerăm înseși cuvintele, mai ales pe cele care reprezintă noțiuni, drept niște semnificări tot ale locului comun, atunci vom constata că sensul comunicării prin loc comun nu constituie principalul mesaj al „Povestii vorbii". Care este acest mesaj? Greu de răspuns în numai cîteva aserțiuni. Totuși, în mare, nenuanțat putem afirma că acest mesaj presupune un anume „joie de vivre" manifestat în domeniul esteticului.

Povestea vorbii se situează în scara dantescă spre sfîrșitul Purgatoriului și începutul, îndepărtat al unui Paradis rubicond.

3. ULLENSPIEGEL ȘI NASTRATIN

De la Mănăstirea dintr-un Lemn, de unde a furat-o pe Anica, nepoata Platoniei, starețа, i s-a trasa internarea într-un Spital al Amorului.

Anton Pann toată viața lui a fost bătut de o inimă de care n-avea habar dar înlăuntrul căreia a locuit. În ceea ce-l privește, om cult și pricepător și-n cele două feluri muzicești, adesea ni s-a părut că nu și-a dat prea mare osteneală să știe cine este și ce este. Aflat prin destin la o rădăcină de mare poezie, Anton Pann s-a trezit poet de geniu. Dragostele abia dacă l-au suferit pe el, iar el abia dacă a suferit poezia. Mai degrabă cred că scria ca să se facă iubit. Mai apoi nici oarecari bănuți nu i-a respins din această îndeletnicire. Dar niciodată n-a lăsat să precumpănească în mod deosebit vreun interes flagrant. Cînd îi era lumea mai dragă nu se da în lături să lase totul baltă și să se dedea chefului cu lăutari. Avea voce plăcută desigur, se poate deduce aceasta numai contemplîndu-i chipul de craidon. Sînt convins că nu-și întrebuința harul cîntînd numai la biserică. Era un „modus vivendi". Dar nici languros nu-l putem bănui. Sînt convins că-l dădea întotdeauna spiritul afară din lacrimi. Dezechilibrat și echilibrat totodată, darnic și zgîrcit, infatuat și modest, Anton Pann ne apare ca păstrătorul stării de mijloc, ca un foarte apt scriitor de a trece cu bine și zîmbind prin purgatoriu.

Una peste alta a fost cel mai mare poet al Valahiei din acea vreme. În articolul „Paralelele economice" apărut în decembrie 1877 în Timpul, Eminescu zicea despre Anton Pann: „Era un scriitor cu mai mult talent și mai mult spirit decît o sută dintre oficoșii care fac azi „esprit" prin gazete".

4. ANTON PANN ȘI CITITORII

Bineînțeles, cel mai iubit în timpul vieții sale, a fost de către ploieșteni. Cel mai citit și cel mai cumpărat a fost la Ploiești. O spune însuși poetul.

„Ploicștenii, cum se vede,
sînt mai mult evlavioși,
Prin urmare ș-în Scriptură sînt mai
tare credincioși,
Că cu-nflăcărată rîvnă
spre cele dumnezeiești,
Cu asupră s-arătară
doritori cărții acești".

O consemnează și George Călinescu în Istoria literaturii. Pentru cei din Ploiești e mai ușor de înțeles acest fenomen. Să nu uităm că de-aici, din această regiune purtătoare a unui spirit aparte, „a rîsul-plînsului" s-au ridicat mai tîrziu spirite profund originale cum este acela al lui Caragiale, al lui Urmuz din apropiatul Buzău, sau mai tîrziu al lui Geo Bogza.

Pentru mine, Caragiale nu a vizat în opera sa în primul rînd niște realități ploiestene ci mai degrabă a interpretat într-un soi de spirit ploieștean niște realități.

Tipul de absurd unic construit cu o rară vigoare așa cum ni l-a lăsat în moștenire Urmuz, are și el ceva din acel spațiu spiritual de „rîsu-plînsu". Mai tîrziu poemele de tinerețe teribile ale lui Bogza, precum și un anume simț secret de a percepe absurdul și grotescul își au, după opinia mea, rădăcini în acest spirit.

Dar capul și începătura a constituit-o Anton Pann. El a fost imediat adoptat ca scriitor de căpătîi de către tîrgoveții Ploieștiului.

Și ceea ce e de bine: l-au adoptat nu numai spiritual. I-au cumpărat cu fervoare cărțile iar de pe urma acestei plăcute și măgulitoare vînzări poetul și-a tras cu bine unele din zile.

5. DESPRE BALCANISM

Ion Barbu a fost un mare iubitor de Anton Pann „Pentru o mai dreaptă cinstire a lumii lui Anton Pann" spune totul chiar prin sensul titlului ei. Deși populată de Nastratini Hogea poezia lui Anton Pann nu are cîtuși de puțin un caracter islamic. Cred că mai degrabă balcanismul așa cum a fost el înțeles de Ion Barbu avea un oarecare caracter islamic, mai ales decorativ islamic.

Lumea lui Anton Pann și mai tîrziu lumea lui Mateiu Caragiale, sugerează un soi de Balcani, un tip de balcanism bizantin. Misterul e de natură laică. Excesul de laicizare atrage gustul pentru grotesc, umorul și ironia fină.

Tipic pentru poezia lui Anton Pann ni se pare în egală măsură atît „Memoriabilul focului mare, întîmplat în București în ziua de Paști 1847, martie 23" peste ale cărei rafinamente de vers unii critici au trecut cu dezinvoltură cît și „Povestea vorbii".

„Memoriabilul focului" departe de a mi se pare reportaj, este o admirabilă frescă de epocă, covor bibilit și preș bizantin. Între naivitatea spontană și cea mimată nu distingem o linie precisă de demarcație. Poetul afectează și afectînd începe să se lase înduioșat de sine.

6. MANIA DE COLECȚIONAR

Anton Pann, poate și de aceea că a învățat în copilăria tîrzie buna limbă în care avea mai tîrziu să se facă vestit, a contractat o fascinație deosebită a limbii. În peregrinările lui din nordul țării la București, străbătînd dulceața vorbirii moldovenești în întregimea ei, poetul se lăsă invadat de vorbirea iuțită și colorată a Valahiei. S-ar putea să fie o explicație acest fapt. S-ar putea ca venind din afara limbii să o colecționeze cu mai mare patimă și interes decît cei născuți în interiorul ei. Dar s-ar putea în același timp ca argumentul acesta să nu fie valabil.

Creangă, el însuși colecționar și creator de proverbe, a provenit din însăși inima limbii. Oricum talentul vorbirii este colosal la Anton Pann.

Om cu două guri și cu patru limbi, dînd senzația că se hrănește din folclor, el n-a fost niciodată un folclorizant. Vorbirea lui se aseamănă cu o sculptură cu barda în lemn. Dar imediat după aceasta lemnul sculptat se lasă vopsit cu șapte straturi de lac.

Prozodia lui Anton Pann este una dintre cele mai originale întîlnite în literatura noastră. Distihurile sînt întrerupte de cîte un: „pentru că", „sau", „precum e o vorbă", „și", „totdauna", „el e", care în aparență nu au decît funcția de copulă dar în realitate fac parte integrantă din structura grafică, ciudată a poeziilor, impregnînd și un ritm sacadat, asincron, fluctuînd după mersul interior al stării de spirit. Spre exemplu:

„Eu îi cer ca să-mi dea mie,
Și el îți întinde ție.
Pentru că
Nerodul și cu nebunul
Amîndoi sînt frați ca unul.
Sau:

Unul ș-altul, tot un drac,
Amîndoi un ban nu fac,
Precum o vorbă:
S-a-ntîlnit în drum Păcală
Cu frate-său, nea Tîndală.
Totdauna
Nerodu-ntîi o croiește
Ș-în urmă să socotește.
Și
Nerodul la orce fie
De loc zice că îl știe".

Anton Pann anticipează prozodic poezia modernă. El se sustrage conștient sau nu formelor și formulelor mecanice de poezie. Tensiunea versurilor lui, fluctuantă își găsește cu rare excepții mai totdeauna expresia cea mai adecuată. Mă mir că nu a făcut școală prozodică și bănuiesc că acest fapt este datorat numai unei greșite interpretări a textelor sale luate nu ca un tot unitar așa cum sînt ele de fapt, ci interpretate drept colaje legate între ele prin copule fragile.

7. INGENUA REACȚIE

Anton Pann, bănuim din textele sale, nu a avut o permanentă dispoziție către umor sau către starea hîtră. Umorul și starea hîtră le bănuim a fi la el mai mult o reacție împotriva poeziei lăutărești. Reacție tipic adolescentină. Se știe că adolescenții refuză din timiditate orice formă de sentimentalism. Adolescentul preferă să glumească argotic decît să-și declare sentimentele. Forța de a exprima cu sobrietate un sentiment liric este un dar al maturității. Tuturor adolescenților le place Topîrceanu pentru că el poate exprima teribilist un sentiment grav. Mult mai ușor suporți ca adolescent acea declarație topîrceniștă:

„Gînduri triste mîine seară
Vin în ciuda noastră
Și de-o fi zăvor la ușă
Intru pe fereastră".
decît solemnul vers eminescian:
„O, rămîi, rămîi la mine
Te iubesc atît de mult,
Ale tale doruri toate
Numai eu știu să le-ascult".

Dar Eminescu era un act de maturitate.

„A rebours", Topîrceanu reinventa o adolescență studentină. Anton Pann nu avea de inventat nimic. El era pur și simplu adolescent ca și adolescența culturii noastre. Reacția lui la poezia lăutărească e ușor de înțeles. Rezolvarea ei în umor și în grotesc este iarăși ușor de înțeles. Poezia de meditație gravă avea să vină mai tîrziu după ce mai întîi cititorul epocii se va fi săturat de rîs, se va fi umflat de rîs pînă la plîns.

8. ORICUM, EL A RÎS PRIMUL

Și, cine face primul o ispravă, el o și împodobește cu numele său.

9. TEMENEA LA ANTON PANN

Îmi aplec șira spinării
Doar în fața ta și-a mării
Deci
Te sărut cel mai cuminte
Pann Antoane pe cuvinte.
Pentru că
Dumneata te ții călare
Peste substantivul mare.
Și
Stai măreț și-ndrăgostit
Cu fesul căzut în mit.
Precum e o vorbă:
Rupe coada la cometă
Că se face stea cochetă
Sau
Unde pupi și unde crapă
Zise o icoană — fată.
Căci
Cine le gîndește
Rău le isprăvește
Așadar
Anton Panne, Pann Antoane
Te sărut peste icoane
Adică
Ca să am parte de glorii
Eu îți pup șira spinării.

10. CUM VORBEA ANTON PANN CU LUMEA

Bineînțeles că el nu vorbea cu lumea ca toți oamenii. Și nici măcar nu vorbea cu ea ca toți poeții. Vorbea într-un fel aparte. Acest fel aparte al lui de a vorbi nu reiese în primul rînd din poezia citită disparat. Cine are plăcerea să parcurgă de la un cap la altul ediția îngrijită de Radu Albala și I. Fischer (cărora cititorul de mine le este profund recunoscător pentru munca și finețea acestei munci intelectuale întreprinse) va rămîne uimit de măreția acestei vorbiri.

Rog să mi se îngăduiască să fac o mai lungă paranteză ca să pot sugera la urmă ceva din felul atît de particular al comunicării, al felului comunicării, al înțelesului comunicării celui care își închina o operă povestii vorbii.

Citeam într-o revistă că doi psihologi au încercat după o lungă și chinuitoare muncă să învețe o maimuță să rostească cîteva cuvinte în speranța că vor putea stabili cu ea o comunicare elementară. Maimuța a reușit să pronunțe patru cuvinte englezești. După aceea a murit. Experiența a reușit doar pe o sutime. Ce încercau ei să facă, de fapt? Încercau în sistemul de referință uman să realizeze o comunicare cu un ins din alt regn. În aceeași revistă se notifică o altă experiență de comunicare elementară, de data asta reușită. Allen și Beatrice Gardner, psihologi de la Universitatea din Nevada, au avut ideea de a intra în comunicare cu un cimpanzeu, prin limbajul surdomuților. În primul rînd au învățat ei acest limbaj, în al doilea rînd au comunicat în fața maimuții numai prin acest limbaj. Miracolul s-a petrecut. Cîteva fraze simple au fost rostite de o parte și de alta. Ba mai mult decît atît, maimuța a fost aptă și de cîteva generalizări elementare. Este clar că limbajul surdo-muților nu e firesc pentru oameni. În general oamenii nu sînt surdo-muți. Surdo-muții sînt excepții de traumă umană. Este clar că cimpanzeii n-au folosit și nu folosesc acest limbaj gesticulatoriu. Miracolul experienței constă în faptul că nu s-a căutat să se aducă un cimpanzeu la sistemul de referință uman și nici omul nu s-a mulat sistemului de referință posibil al cimpanzeilor.

Locul comun al comunicării a fost exterior celor două sisteme de referință, devenit el însuși un sistem de referință mai larg.

Am făcut această lungă paranteză ca să pot face o comparație între limbajul poetic și încercarea poetului de a comunica. Comunicarea emoțiilor nu găsește un sistem de referință comun între cel care emite și cel care recepteză. Coincidența între cele două sisteme de referință este rară, unică și insolită. Adesea în cazul comunicărilor de răsunet, se creează un sistem de referință exterior celui care emite și exterior în același timp celui care recepteză. Se creează o zonă exterioară amîndorura. Acesta e un caz rar. Cazul cel mai des întîlnit în fenomenul comunicării poetice cuprinde o alternativă: sau sistemul de referință al celui care emite e orgolios și pretinde o mulare la el (neînțeleșii, hermeticii, melancolicii) sau cel care emite încearcă să se muleze pe sistemul de referință al celui care recepteză (umoriștii). Anton Pann nu este un umorist. Dar nici hermetic. Sistemul lui de comunicare este cel al punctelor comune exterioare atît lui cît și cititorilor lui.

11. CUM TREBUIE CĂ ERA ANTON PANN

Lui Anton Pann bănuiesc că i s-ar fi potrivit acea vorbă: e frumos de pică! Despre inteligența lui trebuie că i s-ar fi potrivit acea vorbă: e dat în paște! Despre sufletul lui trebuie că s-ar fi potrivit acea vorbă: „nici prea iconom, nici prea galanton".

Nichita STĂNESCU

Erotocrit și Aretusa *(Bibl. Acad. Rom. ms. 3514, fila 86)*

Opinii critice

Clasicul Anton Pann

Cunoscutul portret în profil al lui Anton Pann, cu capul acoperit parcă de o căciulă dacică, ne relevă o frumusețe și o seninătate clasică. Este acea liniște care se încheagă tocmai dintr-o continuă mișcare a minții, ca la înțelepți. Și, într-adevăr, Anton Pann ține de acea latură sapiențială a literaturii noastre, care se prelungește de la Dosoftei și de la cronicari pînă la Sadoveanu. Figura sa este a înțeleptului, care din acumularea conștientă a observațiilor și a experienței, urmărește să-și facă o viață frumoasă, dar lipsită de iluzii, din ceea ce-i stă la îndemînă. El are ceva din orientalul totodată isteț și așezat, sau din personajele pătrunse de echilibru și de bun simț, pe care le întîlnim în înțelepciunea „antimăștilor" din Renaștere.

Contactul cu acest om infuzează un magnetism liniștitor și întrematător, ca însăși atingerea cu pămîntul. Caracterul gnomic al poeziei sale nu are nimic sever; îndemnurile sale la bine, departe de-a fi împovărătoare, deschid parcă poteci de seninătate și de fericire; viața, deși neiluzionată, pare plăcută, ușoară. Limba însăși a lui Anton Pann ne cuprinde ca o undă sănătoasă și mingîietoare. Ea înseamnă o desfătare și pentru cel care o întrebuințează și pentru cel care o aude. Intrînsa nu mai stăruie preocuparea strictei proprietăți individuale, care-i face adesea pe poeți să alunece către un ton subliniat, către exagerare și jactanță. La el bunurile proprii și cele ale altuia se amestecă și sporesc fără ambiție, întru înfrumusețarea vieții. Anton Pann ne produce acea încîntare, pe care o capătăm din întreținerea cu un om modest, fără pretenții, dar sigur pe chibzuința sa, care a auzit și știe multe, le-a cîntărit bine, și le spune frumos, fără a scoate în relief ceea ce îi aparține lui personal.

Și totuși, în urma unei riguroase selectări, el ar putea să apară ca un mare poet original, cu coordonate stilistice din cele mai personale. Pentru a desprinde ceva din trăsăturile distinctive ale artei sale, am dori să ne oprim cu analiza la acel portret antropomorfizat al „cepei", unde credem a recunoaște una din capodoperele poeziei noastre din veacul trecut.

Să reproducem mai întîi versurile respective: **Cum simți aceasta ceapa tot'odată,/ Cum e din natură foarte veninată./ Se'mbracă îndată, iute, la minie/ Douăsprezece haine puse de dimie./ Și cămăși atîtea albe subțirele.../ Îmbrăcînd binișul roșu peste ele. Pieptenă și barba-și albă și bătrînă./ Scuturînd-o bine pe pămînt, țărînă.** Este aici o atît de vie și de complexă, intuiție poetică, în care intră și umorul și feericul de basm, încît putem contrapune aceste versuri, ca registru deosebit, poemei închinate în zilele noastre **Cepei** de către Pablo Neruda, care utilizează tonul solemn, hiperbolic **(glob de cristal)**, cu inflexiuni sociale **(pe masa săracilor)**.

Dar nu atît motivul ne interesează, cît arta în sine a lui Anton Pann. În primul rînd, înregistrăm ingenioasa asimilare dintre sensul gustativ și cel caracterologic al termenului **iute** (iute la mînie), care realizează în chipul cel mai firesc antropomorfizarea obiectului. Iuțeala cepei devine umană prin seria de gesturi precipitate ale **îmbrăcării.** Tocmai de aci rezultă și caracterul dinamic al intuițiilor sale — de altfel la Anton Pann se relevă totdeauna frecvențe verbale de mișcare, **a umbla, a trece, a veni** — care amintește de procedeul homeric al descrierii unui obiect prin procesul confecționării, al facerii sale. În cazul de față nu este, însă vorba de un produs al mîinii omenești, ci de o specie organică, rezultată dintr-o creștere naturală. Or tocmai această creștere lentă se schimbă rapid în atît de sugestivul ritm accelerator al **îmbrăcării.** Metaforele sale vestimentare utilizate, pe rînd, pentru componentele cepei — dinăuntru în afară — se dovedesc uluitoare ca exactitate și putere a fanteziei. Hainele de dimie, cămășile albe, subțirele, binișul roșu, cu care se încheie acțiunea **iute,** nervoasă, a îmbrăcării, se vede urmată de acea adevărată scînteiere de umor pitoresc, cuprinsă în acțiune de **pieptănare** a bărbii albe și a scuturării ei de țărînă. Anton Pann se arată aici a fi un excepțional spirit intuitiv, dotat cu geniul limbajului adecvat observației și fanteziei sale.

În acest om sălășuiește o liniște adîncă, un echilibru cuceritor, alcătuit, însă, dintr-o pastă dinamică, din continuele scăpărări vii ale reflecției și ale umorului său. Totdeauna preceptul se contopește la el cu imaginea, cu culoarea, cu nota umoristică și cu determinarea pitorească a ideii pe care vrea s-o exprime. Am spus „totdeauna" numai pentru cazul realizărilor sale valabile. Opera sa este, desigur, profund inegală, fiind adesea întrețesută cu o serie întreagă de naivități nerelevante. Dar același se prezintă cazul cu aproape toți poeții noștri din prima jumătate a veacului trecut, și chiar și cu cei de mai tîrziu, care n-au stat în sfera îndrumării critice a lui Maiorescu. Aceasta nu-l împiedică, totuși, de a rămîne un mare poet.

Ba chiar la el, se află eliminate încă de pe atunci unele din scăderile specifice ale poeziei din acea vreme, La Anton Pann nu găsim nici accentele exaltării, nici ale edulcorării, nici ale clișeelor retorice, atît de răspîndite în uzul poetic al timpului. Prin caracterul său lucid, simplu, direct, fin imagist și totdeauna semnificativ, el marchează o treaptă deplin cîștigată, în care va culmina, pe un plan de rafinament, poezia noastră modernă. Anton Pann este adevăratul izvor al Nastratinului lui Ion Barbu, care, însă, îl hieratizează și îi substituie humorul prin tragic. Unele inflexiuni și cadențe ale sale poate că au pătruns și în auzul lui Arghezi din **Flori de mucegai.** În orice caz, o investigație mai riguroasă, de ordin stilistic, ar putea să aducă, în această privință, unele rezultate neașteptate. S-ar ajunge credem la o analogie, pe plan universal, cu anumite forme ritmice sau subtonuri de atmosferă din „jocurile de carnaval" ale lui Hans Sachs, pe care le regăsim transpuse pe un portativ evoluat în **Faust-ul** lui Goethe.

Pînă acum Anton Pann a fost excelent studiat în ansamblul său de către critica și istoriografia noastră literară. Am opinia, însă, că mai lipsește ceva pentru deplina sa valorificare. Mai întîi s-ar cere o selectare analitică pe text a efectivei sale contribuții de artă. Sînt încă unele surprize de detectat la el. În al doilea rînd, în legătură cu ultimele noastre observații, s-ar cere o traspunere a fizionomiei sale artistice în contextul integral al culturii noastre, inclusiv mai cu seamă în următoarele sale, vizibile pînă în prezent. În felul acesta, Anton Pann, văzut, locobiste, ca un semi-popularizator și ca un semi-originar, ar fi pus în adevărata sa lumină, aceea de mare clasic al literaturii noastre.

Edgar PAPU

Între realitate și mit

Scriitorii mor de două ori: o dată, omenește, cînd intră în noaptea neființei; a doua oară, esteticeșce, cînd își pierd cititorii. Primul deces e definitiv și irremediabil, celălalt, ambiguu și remisibil. În principiu, oricine scrie privește dincolo de parapetul epocii, spre lumile iluzorii ale viitorului, sperînd că necunoscuții din timpul vieții va fi răscumpărată postum, că succesul — dacă de succes a avut parte — se va transforma în gloriе, că în orice caz, va supraviețui prin procură, grație cărților. Supoziția aceasta e riscul vanitoasă dar nu neîntemeiată: în adevăr, sub imperiul curiozității, al nevoii de a găsi prezentului celui mai nou o tradiție sau de a repara erori, posteritatea redeschide mereu dosarele. Se întîmplă astfel ca unii scriitori subestimați de contemporani să suie în conștiința critică a urmașilor după cum se întîmplă ca alții să coboare; se întîmplă rar că o asemenea sentință, cîștigată în apel, să răstoarne radical lucrurile, conferind autorului dispărut nu numai privilegiul de a fi citat, ci și pe acela de a fi citit. Anton Pann exemplifică tocmai cazul rar, al rectificării majore: posteritatea l-a îmbrățișat fără reticență, văzînd în el nu un simplu „pionier" și nu o valoare „muzeală", ci un talent fertil, capabil să procure satisfacții spiritelor avizate în ciuda mutațiilor de gust survenite între ei și noi.

Dar oare este Pann un „scriitor" în înțelesul plin al cuvîntului? Desigur, prin numărul cărților tipărite, care acoperă un raft de bibliotecă (aproape 100 titluri), mai ales prin valoarea de invenție și stil a cîtorva din ele, Pann rivalizează cu oricare dintre contemporanii săi „literați". Totuși, el contravine ideii pe care ne-o facem obișnuit despre profesioniștii condeiului, în deosebi acelea foarte sofisticate, care aveau curs în veacul romantic. De obîrșie modestă, născut în casa unui căldărar din sudul Dunării, deprins din copilărie cu asprimile vieții, lipsit de școală și de creștere aleasă, scria fără nici o pretenție de a face artă subțire. Într-o perioadă în care confrații se întreceau în a împrumuta armonii și mirație unui Byron, Lamartine sau Hugo el a rămas cu desăvîrșire străin de înnoirile de sensibilitate și tehnică literară ale modei. Opera i se înfiripă în periferia literaturii, în acele teritorii marginale pe care R. Escarpit le îngloba în conceptul de „subliteratură", dar cărora Ch. Wisard le găsise încă acum un veac denumirea mai puțin peiorativă de domeniu al colportajului. El restituie circulației publice un repertoriu semifolcloric de anecdote, povestiri, cîntece de lume și proverbe îngropate în vechi manuscrise sau trăind fragil în memoria lăutarilor. Își tipărește și-și difuzează singur această literatură, semi-edifiantă, semi-distractivă, satisfăcînd apetitul de romanesc al unui public mărunt, încă scufundat în letargia feudalității. Fără s-o intenționeze, Anton Pann surpă, așadar, mitul poetului înfășurat în mister, care se înalță deasupra vulgului, neînțeles și singular, împlinindu-și destinul într-un conflict perpetuu cu societatea și morala filistină.

Și totuși acest mic producător artizanal, care mărturisea cu candoare că nu scrie pentru a revela lumii un adevăr, ci fiindcă vrea să-și cîștige pîinea se bucură de o excepțională actualitate. Pe paginile altora, de care epoca era plină, nu se mai apleacă nimeni; din contra, opera lui continuă să intereseze, personalitatea să intrige. Am arătat în altă parte ce spirite mari s-au întîlnit în efortul de a-l recupera din scrieri inefabilul. Amintesc doar în treacăt și selectiv: dintre clasici — Alecsandri, Eminescu, Caragiale; dintre moderni — Arghezi, Blaga, Ion Barbu. Un asemenea „rendez-vous" de inteligențe și sensibilități nu e, nu poate fi fortuit. Cum se explică? Atingem aici limitele exercițiului critic, frontiera de la care pașii devin șovăitori iar certitudinile tot mai greu de pipăit. Cîteva ipoteze sînt posibile.

În primul rînd, înclin să cred că Pann găsește în zilele noastre simpatia tuturor celor care detestă caligrafia stilului. El este, în felul cel mai concret al cuvîntului, un autor anti-calofil. Arta lui e directă, înrolînd din „jetul" spontan al condeiului, neintroducînd pe traiectul impresie-expresie nici un fel de cenzură deformantă. Scria cum vorbea, fără a căuta efectul, și în privința aceasta o probă revelatoare ne-o oferă correspondența din care am publicat cîteva pilde caracteristice, de altfel singurele păstrate (în **Documente și manuscrise literare**, I, 1967). Regăsim aici rămășiera din **Povestea vorbei**, locvacitatea și robustețea expresiei, felul familiar de a-și interpela lectorul și a-l antrena în conversație — lui îi displac poeții care se înalță pe vîrful picioarelor ca să pară mai chipeși, aceluia naivitatea nesimulată, aerul de glumă mucalită și materia frustă a limbii lui Pann trebuie să-i producă o adevărată reconfortare. Într-o epocă din ce în ce mai învălmășită, în care mecanismele ne iau tot mai mult în posesie, în care artificiul stăpînește în alimentație, în cosmetică și în stil, în care străzile orașelor se micșorează din cauza înmulțirii automobilelor, reîntoarcerea la Pann e ca o reîntoarcere la natură: ne redescoperim cu aceeași bucurie proaspătă sevele adînci ale ființei.

Dar desigur spontaneitatea, oricîtă vervă ar pune în mișcare, n-ar izbuti, ea singură, să transforme un mîzgălitor de hîrtie într-un scriitor. La Pann există și altceva, mult mai mult decît atît. În operele cu adevărat reprezentative (nu acelea pe care s-a mărginit să le editeze, ci acelea pe care le-a compus), mai ales în **Povestea vorbei** și **O șezătoare la țară**, analiza, chiar și observația superficială, constată o modalitate de artă sui generis, pe care am putea-o numi a „jocului cu vorbele". În felul cel mai dezinvolt, face impresia că autorul concurează cu imaginația populară, producînd, prin simplă mecanică asociativă, un repertoriu quasi-inepuizabil de determinări ale lucrurilor și calificative ale conduitelor umane. De notat că invenția e stimulată de obstacol, funcționînd mai ingenios în zicători și proverbe, unde condiția e a lapidarității, și mai banal în istorioare și fabule, unde narația nefiind limitată, se răsfiră în digresiuni, cu destule spații neutre, de intensitate artistică zero. Procedeul e de a stoarce resursele limbii printr-un experiment instinctiv: al reacției lanț. Se pleacă de la un cuvînt, grupîndu-i-se în jur semnificațiile, ca într-un fel de morișcă semantică, pînă cînd, pe neașteptate, din combinația vorbelor stîlcite începe să reverbereze un sunet încă nerostit, dar plauzibil. E ca și cum scrisul ar lua-o înaintea inspirației iar opera s-ar face în pofida creatorului. Savoarea verbală a artei lui Pann impune oricui capitalizează în cuviințe și alteceva decît simple informații. În special poeții, pentru care cuvintele sînt ființe, niciodată asemenea și totdeauna profilate pe un ecran de mister, nu pot rămîne indiferenți față de o tentativă, fie chiar parțială reușită, de a restaura limbajului întreaga sa plenitudine.

În fine, aș vrea să mai atingem în aceste rînduri și problema, frecvent evocată, dar rău înțeleasă, a balcanismului lui Pann. În ce constă el? Nu ne-a spus-o nimeni și nici nu e de așteptat ca cineva s-o facă printr-o formulă de asentiment general. De fapt, balcanismul acesta e un mit. Ca orice mit, presupune un fond de obscuritate și o mare putere de a credita impulsuri intelectuale și afective. Propriu vorbind, conceptul conține ceea ce-i dăruim, fiind echivoc și poetic. Pentru Ion Barbu exprimă apartenența la un Orient atemporal, încremenit în rituri de o bufonerie somptuoasă și hieratică. Pentru Blaga e o formă de viață organică a mahalalei bucureștene în perioada de tranziț. Ambii autori văd balcanismul ca o polaritate a spiritului românesc, un fel de încorporare a geografiei într-un destin. Să convenim totuși că balcanismul acesta încert, pe care analiza nu-i poate reduce, sau cărui, mai exact, îi găsește mereu alte coordonate, transfigurează realitatea într-o perspectivă de feerie și pitoresc. Trecutul fabulos îl anexează pe scriitorul jovial dar secret. Pentru că, să nu ne înșelăm, transparența operei induce în eroare: ea capătă lesne conturele celui care o privește. Poate că atracția exercitată de Anton Pann rezidă, mai mult decît orice în această existență mitică, la frontiera dintre două lumi, o existență care nu tranșează nimic, lăsînd deschise suficiente ipoteze pentru ca cititorul să fie solicitat iar criticul să nu se plictisească.

Paul CORNEA

TUDOR ARGHEZI:

De Anton Pann critica oficială nici nu face mențiune. Autorul Poveștei vorbei suferă și azi de condițiunea lui socială, de cîntăreț de biserică. E drept că nici corporația cîntăreților bisericești nu-l revendică și probabil, că nici nu-l cunoaște... Universitatea ar părea dispusă să izoleze pe Anton Pann cam între Cilibi Moise, alt original, și Nicu Metz, șeful adevărat al școalei umoristice moderne, care începe cu Furnica și se continuă cu Pardon...

Se poate spune mai mult; anume, că pe Anton Pann nu l-a citit și nu-l citește nici un autor român în viață, întrucît poeții și prozatorii curenți nu pot imita de la el, nimic.

Să vă citez un fapt caracteristic. Societatea Scriitorilor Români pregătise d-lui ministru, în 1914, un banchet. Era în vremea cînd unii mai îndrăzneau să-și facă iluzii despre activitatea unei organizări a scriitorilor români, speță de oameni care din punct de vedere social și colegial au încă mult de învățat de la dulgheri. Făceam și eu parte din așa numitul comitet al Societății Scriitorilor Români și am primit cu plăcere însărcinarea de a compune, cu un desinator, înfățișarea artistică a foaiei de hîrtie pe care avea să se tipărească lista de bucate a banchetului.

Am lucrat atunci cu regretatul pictor Sanielevici, dominat peste talentul lui pictural fără expresie, de o foarte remarcabilă inteligență. Pentru că desenul avea să decoreze un ospăț de scriitori, ghirlandele listei de bucate trebuiau amestecate cu citate potrivite, din literatura românească.

— Ce punem în locurile astea goale? întreabă Sanielevici.

— Să alegem din Anton Pann.

— Anton Pann?... Nu am auzit vorbindu-se decît foarte evasiv despre el, răspunde Sanielevici. Crezi că face?

Deschidem Povestea Vorbei. Citim amîndoi, și citim toată cărțulia, însemnînd cu roșu cuvintele care se legau de mîncare, de cumpătare, de timpenie și de beție.

Din cînd în cînd hohotul de rîs al pictorului scotea în evidență valoarea lucrului citit. Sanielevici venea din Paris, și din Gros-Rouvre, unde trebuia să se întoarcă. Spiritul și pointa care caracterizează viața intelectuală franceză, erau moneda cu care se obicinuise. Lecturile lui Sanielevici erau mari; el se desfăta cu autorii dificili ai cititorilor puțini. Anton Pann ar fi putut să-l lase indiferent...

— Tu sais, mais c'est délicieux... conchise Sanielevici, după Povestea Vorbei.

Am intercalat, prin urmare, citatele din Anton Pann, în intervalele înghirlandate de către pictor, și m-am dus cu lista de bucate la... Comitetul Societății Scriitorilor Români, ca să o dăm zincografului și la tipar.

Pe atunci prezidentul Societății era un om deștept și învățat. Georze Diamandy, în personalitatea căruia literile românești au pierdut o minte de elită. Citesc „Menu"-ul în auzul comitetului întreg. Eram întruniți în biroul Direcției Teatrului Național, al cărui titular era de-așijderi Diamandy. Tăcere semnificativă, mutenie admiratorie.

Trece o pauză de mister și de morfoleală a intelectului. Pe subt sprîncenele, ridicate cu înțeles, ochii comitetului mă interogau. În sfîrșit, unul mă întrebă insinuant:

— De cine sunt?... (Adică: de cine dintre noi?

— Cum, nu-l recunoașteți? am întrebat. De Anton Pann. A trebuit să scot Povestea Vorbei din buzunar și să dovedesc că în literatura românească există un clasic, de-o vervă scînteietoare, pe care „fiii Romei" îl ignorau cu desăvîrșire.

Probabil că de atunci încoace, scriitorii români au citit pe Anton, de vreme ce în programul „Insulei" se vede și numele lui. Dacă niște „critici", de calitatea reporterilor noștri literari, încă n-au scris 15 articole cu urmare asupra lui Anton Pann, este că ei așteaptă să puie cineva la modă Povestea Vorbei, fie Societatea de profilaxie a tuberculozei, fie vre-o întrunire a cucoanelor domnilor miniștri.

Anton Pann și-a petrecut viața într-o lume pe care nici scriitorii nici cititorii din București ai lui Baudelaire nu o cunosc, între Piața Mare și Obor, cu popii lui, cu basmaua lui, cu tabachera lui de tabac la un nivel cu cărușașii, cu cîrciumarii, cu giambașii, în lumea ciorbei de burtă, a mititeilor și a vinului turburel. De-acolo și-a scos Anton Pann toată Povestea Vorbei, pe care a scris-o, zi cu zi, seară cu seară, acasă la el.

E suculența celui mai bun Rabelais în scrisul cîntărețului de biserică. Într-o facilitate glumeață curge toată povestea lui. Dacă și-ar fi făcut din literatură o providență și nu un joc, Anton Pann ar fi lăsat în urmă, artistic vorbind, pe Ion Creangă, în care se găsește vad sufletesc mai sărac și ar fi trecut de noi — acum cînd în cîteva privințe ne mai depășește — cu o sută de ani.

Așa cum a rămas și cum a vroit să fie, Anton Pann este singura sursă cu care cititorul curios găsește acea înțelepciune tare populară, absentă din tot ce se scrie astăzi, comună neamurilor inteligente, și care nu are popular decît calificativul. Anton Pann se găsește în cea mai pură linie tradițională, preocupată și de formă, a literaturii românești. Cine nu-l cunoaște să facă bine să nu piardă timp și să-l citească.

Articol publicat în „Contimporanul" anul II nr. 30/sîmbătă 10 februarie 1923).

23 ianuarie 1923. București.

1) Notițe scrise anume, pentru a pregăti o lectură din Anton Pann la șezătoarea „Antologia Română", organizată săptămîna trecută la Fundația Universitară, de grupul „Insula".

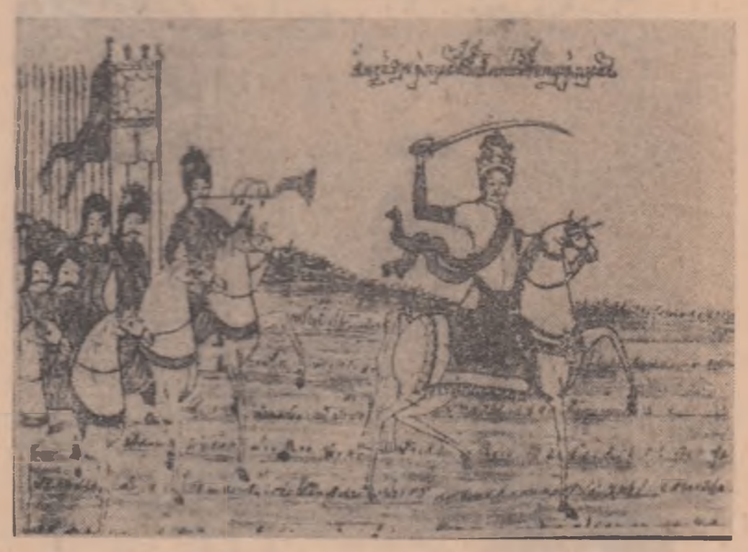

Scenă din Alexandria — *Desen de Năstase Negrule — Iași 1790.*

Anton Pann în 1969

Presupus autoportret

La început îmi pusesem în gînd să fac drumul noaptea, cînd orașul se liniștește și poți invoca mai ușor trecutul, spre a-l suprapune peste prezent. Căutam umbra unui om pe care îl cunosc bine în abstractul unde se află acum, dar pe care n-am simțit niciodată nevoia să-l situez într-un spațiu concret. Adunăm amintiri interogînd cîte un supraviețuitor decrepit, cercetînd un manuscris, descifrînd o inscripție pe zidul unei biserici sau pe o cruce din cimitir.

Odată, de mult, am încercat să descopăr unde locuise Eminescu în București și cred că le-am găsit pe toate în afară de una sau două care se dărîmase. Ba, în strada Semicercului, am găsit chiar un om din cellalt secol, cu o memorie bună sau împrospătată, nepotul proprietarului — și el își amintea, cum scrie la carte, cumplita dezordine din odaia poetului, precum mai ținea minte un domn elegant, cu barbișon și țilindru care venea în vizită cu o cupea lăcuită...

De data asta, nefiind timp destul, mi-am propus să întreprind o cercetare mai simplă, conectînd-o cu o notă sentimentală și chiar patetică. Vroiam să contemplu casa în liniștea nopții, convins că aș putea să refac imaginea omului care o locuise și s-o evoc în cîteva pagini; știam chiar fraza finală, ca o pecetie pe vechi documente: „în aer plutea ecoul unei cîntări de altădată, o litanie subțirică, mîncată de greieri, iar umbra cîntărețului mă urmărea de după ulucă..."

Înainte de toate, curtea casei nu are ulucă, ci o împrejmuire de fier cu plasă metalică; fără să-ți interzică sentimentele, detaliul acesta te obligă să nu bați cîmpii...

Am renunțat la explorarea nocturnă, fiindcă mi s-a părut mai potrivit procesul în vers, proiectarea prezentului peste trecut; pentru aceasta aveam nevoie de timpul cînd trepidația orașului e maximă. Am ales ora trei a celuilalt secol — ora cinsprezece a secolului nostru.

De la Curtea Veche, biserica aflată în marginea fostei Piețe de Flori, am traversat strada prefăcută în șantier; lucrarea de modernizare durează cam de mult, dar poate că va fi temeinică. Am regretat că nu se lucra intensiv; ca utilaj mecanizat erau acolo doar un buldozer și un compresor. Puteau trece neobservate dacă omul din secolul celălalt era obosit sau cu gîndul difuz. Și aș fi vrut să-i arăt secolul meu.

În față, Hanul lui Manuc care mi se pare că va fi o reconstituire admirabilă, n-avea de ce să surprindă pe însoțitorul meu; ne va surprinde pe noi. Piața Mare trebuie străbătută repede și cu ochii în pămînt; ieri cel puțin, era cenușie și haotică — aș fi vrut s-o pot ocoli.

La semaforul unde Bulevardul 1848 se termină în Bulevardul Coșbuc, așteptau aliniate tramvaie, troleibuze, autobuze, camioane, cisterne, automobile, toate trepidînd. Toate, împreună cu multiplele benzi de circulație ale bulevardului, aparțin ultimilor ani... Pe cînd mă întrebam ce-ar face în fața lor un om de secolul celălalt, trei țărani cu desagi s-au angajat pe coridorul pentru pietoni în clipa cînd culoarea semaforului se schimba. Vehiculele cărora li se dădea startul au început să urle, să sforăie și să necheze. Țăranii s-au întors îngroziți pe trotuar — și un ecou din alt secol — și desigur nu veneau prima oară la oraș. În ochii lor am citit cît plătim fiecare din noi viețile moderne de care nu ne putem lipsi...

Am vrut să număr cîte automobile trec într-un minut; am renunțat — trec fără oprire. Am renunțat să-mi imaginez ce-ar gîndi omul de lîngă mine; l-am abandonat pe malul Dîmboviței, acolo unde ea iese de sub planșeu, mai amețită și mai oprită decît cei trei pietoni rurali de la semafor. Dacă omul meu va fi găsit pe acolo un birt, o cafenea sau vreo locantă ca pe vremuri, cu leandri de o parte și alta a intrării, nădăjduiesc să nu fi plecat pînă spre zorii zilei următoare.

Am luat numai asupra-mi drumul lui, și am mers pe Căuzași, peste Calea Văcărești, apoi pe Labirint pînă la strada care astăzi îi poartă numele. Nimic nu mai era surprinzător în această parte a orașului, atît de provincială de cînd s-a scos tramvaiul! M-au surprins în schimb, doi adolescenți, un băiat și-o fată, stînd de vorbă la colț, cu o tandrețe cuviincioasă, cînd aud de-atîtea ori spunîndu-se că tineretul a luat-o razna. Întrebîndu-i dacă știu unde-i casa, mi-au răspuns fără ezitare, și amîndoi de-odată...

Un locatar de la parter a făcut pe ghidul, și, crezînd că întreprind o anchetă socială, sau un studiu istoric, s-a hotărît să-mi fie de folos pînă la capăt, de aceea mi-a propus să-i notez numele. Nu port niciodată carnet și creion cu mine, nu fac însemnări, mă mulțumesc cu ceea ce pot ține minte, socotind că restul nici nu interesează. Numele însă nu i-l transcriu din alte motive decît că l-aș fi uitat — aici nu încape nici un nume! — altminteri mă jur că l-am memorat foarte bine.

Din toată casa, am vrut să văd doar încăperea căreia locatarii și vecinii ,pînă la unul, știu că i se spunea „camera de gîndire". E un etaj parțial, ca un porumbar ieșit deasupra acoperișului. Are o tindă de vreo șase metri pătrați, și o odaie de două ori pe-atît. Fereastra acesteia se deschide asupra străzii, și-a unor căsuțe modeste înșirate în adîncime, pînă departe. După știința ghidului, întîmplător în vremea pe care venisem s-o caut, de-aici începeau lanurile de grîu, ceea ce dovedește că de la fereastră priveliștea era foarte curată.

Acum în camera de gîndire locuiește o familie de cinci persoane plus o păpușă de celuloid, cît copilul cel mai mic al casei. Parterul e ocupat de alte familii. Tipografia era în curte.

La jumătatea celuilalt secol a locuit și a gîndit aici Anton Pann, cîntăreț de biserică... Fie-i țărîna ușoară! L-am tulburat la 17 septembrie de la ora cinsprezece la șaisprezece, în preajma casei, cînd am plecat, staționau mai multe mașini moderne, între ele și una de la Viena. Nu-l căutau pe Anton Pann, ci marcau anul — 1969.

Radu TUDORAN

mărturii evocări

G. CĂLINESCU:

Cunoașterea miraculoasă a limbii noastre e un semn că era sau Român (Valah curat ori Cuțovlah) sau că venise aici din fragedă copilărie... Totuși trăise în Balcani sau dincoace printre mahometani, căci știa foarte bine turceste. Că autorul melodiei „Deșteaptă-te Române" ar fi fost însă Turc, intrat așa deodată în tămîia bisericii ortodoxe, nu e probabil. Numai dela un Român putea veni o repulsie atît de spontană de înstrăinare...

Lumea în care trăia Pann avea coloarea ei. Erau psalți și protopsalți pricepuți în „ifose" care scoteau „aghioase", mîndri de a descifra notațiile șerpuite, „înzorzonate". Ei reprezentau o clasă de specialiști sub oblăduirea vechiului Cucuzel dela Durazzo, avîndu-și gloriile lor, pe un popa Ioaniță Băpârcă, pe Matache Cîntărețu, dela seminarul Buzăului. În executarea unui „Doamne miluește" și a lui „Cuvine-se cu adevărat să te fericim" se puneau nuanțe, vrednice de invidie ori de ironie, existînd modalități subtile la înălțare și la pogorîre, la paza tonului care putea fi pe ligusa, paraligusa și proparaligusa, la ifose, la tereremuri și la nenenale. Erau printre ei savanți și proști și Anton Pann care nădăjduise să vîndă în tagma lor mai multe Herucive îi biciuia fără milă...

De obicei lui Anton Pann i se rezervă un loc de folclorist, ceea ce e cu mult prea puțin. Erudiția lui în materie de tradiție orală și populară este enormă. Ochiul distinge pe loc elementul țărănesc și cel universal. În „Povestea vorbei" (1851) găsim două anecdote folosite și de Poggio Bracciolini în „Liber facetiarum: aceea a plătirii birtașului cu un cîntec care-i place („Deschide-te punguliță. Cască dragă a ta guriță", „Metti mano alla borsa e paga l'oste") și a țăranului care își caută muierea înecată, o sucită, în susul apei. Chiar alegoria lui Menenius Agrippa, disputa între mîini, picioare și pîntece, e întrebuințată. Pann n-are noțiunea de folklor, nu respectă autenticul țărănesc, ci împestrițează graiul popular cu cel cult, uneori grotesc, foarte adeseori însă cu un efect cromatic uluitor, avînd o limbuție, un dar de a versifica extraordinare, nu fără a căuta greutățile...

„Povestea vorbei" este o comedie a cuvintelor pure și în același timp o comedie umană integrală, făcută din observații impersonale, stereotipe, cunoscute dinainte, surprinzătoare în totala lor lipsă de inedit, în rigiditatea lor chinezească, persiflatoare, de înțelepciune milenară...

(Din Istoria literaturii române).

TUDOR VIANU:

Dacă ar mai trăi astăzi, văzîndu-ne adunați spre a-i aduce laudele noastre, Anton Pann s-ar mira din cale-afară. Contemporanii nu i-au dat atîta cinstire. Îl văd cu fesul în cap, cu giubeaua în spinare, învîrtind în mîini mătăniile lui de lemn mirositor, aduse de la Sfîntul Munte. El ne-ar spune: La părul lăudat cu sacul mare să nu te duci. Cînd ești poftit la vr-o masă, pleacă sătul de-acasă. Cînd eram la mama și eu știam să cos, că mama împungea și eu trăgeam acul... În jurul anului 1830 și mai ales după această dată, cînd se desfășoară activitatea lui literară, existau scriitori învățați, la curent cu literatura marilor țări de cultură. Un personaj al lui Costache Negruzzi, dintr-una din nuvelele lui, citește pe Balzac. Grigore Alexandrescu știa să recite pe de rost epistolele lui Boileau. Stamati cunoștea pe Pușkin. Ce să mai spun de tînărul Kogălniceanu? Știința istorică și juridică cea mai înaltă îi era cu totul familiară. Anton Pann a declarat odată că nu este un scriitor învățat. N-am învățat nici o limbă din ele poleite, spunea el în prefața Fabulelor și istorioarelor din 1841.

Lipsă de cultură, neînvățătură? Stăm pe gînduri și ne întrebăm: Există numai cultura mijlocită prin tipar? Este învățat numai omul care a zăbovit în multe și bogate biblioteci? Deși în profesiile pe care le exercităm noi, profesorii, avem în permanență nevoie de cinci sau de șapte mii de volume, ne putem lămuri din ele că există și o altă cultură, agonisită în experiențele unei vieți pline de mișcare, cu dese schimbări ale locului și îndeletnicirilor, multe observații făcute asupra oamenilor, asupra moravurilor și năravurilor lor... O astfel de învățătură a avut Anton Pann. Numărul paremiilor, al snoavelor și fabulelor, al cuvintelor și deci al noțiunilor, al trăsăturilor de moravuri și de caracter, pe care Anton Pann le-a reținut, este atît de mare încît în comparație cu el toți scriitorii vremii par mai degrabă la un început de drum. Întreaga cultură transmisă prin oralitatea populară a fost însușită de Anton Pann. Și această cultură este atît de vastă, iar el o produce cu un debit atît de neistovit, în construcții obținute prin acumulări atît de uriașe, încît pentru a găsi un alt scriitor pe măsura lui, trebuie să-i căutăm printre vechii povestitori ai Renașterii, un Boccaccio, un Rabelais, un Cervantes, scriitori care au reprodus, în sinteze personale, întreaga cultură populară a neamului din care făceau parte, sporită cu aluviunile depuse de înțelepciunea și fantezia altor multe neamuri, unele foarte îndepărtate și foarte vechi...

De unde provin nenumăratele teme ale scrierilor lui Anton Pann? El le-a cules mai întîi din imediata lui apropiere, de la părinți, de la oamenii cunoscuți la Sliven, apoi de la lungile drumuri ale țării, din sate, orașe și bîlciuri, de la tovarășii de petrecere, de la nenumărați oameni pe care i-a cunoscut și i-a ascultat. Ne-a spus-o el însuși. Aceste opere **sînt de la lume adunate și iarăși la lume date.** Dar pînă a ajunge la el, proverbele, snoavele, fabulele și glumele lui Anton Pann vin mult mai de departe, de peste țări și mări, încît cine ajunge să înțeleagă imensa arie a răspîndirii lor, pînă în momentul în care au ajuns sub pana scriitorului român, nu poate să nu se simtă mișcat de marea și tainica unitate a omenirii. Încă din 1883, un învățat, M. Gaster, a stabilit cîteva din izvoarele cele mai îndepărtate ale scrierilor lui Anton Pann... Răsfoim cartea lui Gaster și aflăm lucrurile cele mai surprinzătoare. Astfel povestirea Archir și Anadem, publicată de Pann în 1850, provine din Viața lui Esop, o operă a Orientului asiatic, trecută apoi prin Bizanț și prin traduceri slavone și românești, acestea din urmă semnalate în manuscrise din secolul al XVIII-lea. În Povestea vorbei există o snoavă menită să ilustreze proverbul Unde e minte multă, e și nebunie multă... O snoavă asemănătoare se găsește în Gesta Romanorum, culegerea de istorioare a evului-mediu, în renumita carte populară a italienilor, în Bertoldo, apoi în povestirile semințiilor turcești din sudul Siberiei. În Nastratin Hogea al lui Pann ni se povestește cum eroul aude odată că cineva poate intra în casele oamenilor, încălecînd pe o rază de lună... Această snoavă se găsește printre fabliaurile franceze ale secolului al XII-lea, în culegerea medievală Disciplina clericalis a lui Petrus Alphonsi, apoi în Gesta Romanorum. În Șezătoarea la țară se narează, la un moment dat, povestea celor trei gheboși, soțul unei femei și prietenii lui... Povestea aceasta a fost narată și de Barac. Dar originea ei urcă mai sus, la Halima, de unde a trecut deopotrivă în fabliau-urile franceze și în poveștile germane. Povestea lui Pann: De cînd ploua cu cîrnați din Fabule și istorioare vine din Syndipa, persană, povestea celor șapte înțelepți, narată încă o dată de Mihail Sadoveanu în Divanul persian. Dar Syndipa ea însăși vine probabil dintr-un prototip indian, trecut printr-o versiune arabă și siriană, ajunsă într-o traducere grecească în secolul al XI-lea, într-una evreiască în secolul al XIII-lea, într-una latinească ulterioară, de unde francezii au scos Le Roman des sept sages, neogrecii o traducere a lor din secolul al XVIII-lea, pe care o tălmăcește un manuscris românesc de la sfîrșitul aceluiași secol și o tipăritură, de la 1802, din Sibiu...

Anton Pann face parte din verigile marelui lanț. Îl citim deci nu numai cu plăcere, dar, atunci cînd înțelegem lucrurile mai bine, și cu emoția de a stabili prin el contactul cu fantezia unică și eternă a omenirii...

Valoarea operelor lui Anton Pann a fost rareori precizată și limpede pusă în lumină. Critica și istoria literară trebuie să-și plătească încă datoria lor față de Anton Pann.

Din Studii de literatură română. „Ed. didactică și pedagogică" — 1965

Sfîntul Anton Pann

Anton Pann nu este un scriitor: e un sentiment și e o stare. E un sens.
(Gura lumii)

Aș zice mai mult: e un stil, adică o modalitate de-a gîndi (și, cînd e nevoie, de-a re-gîndi) universul într-o partițiune cu accidenți la cheie, firește, în cheia de fa. De-a-l constitui după un plan moral pietrificat, plan în care sentența și maxima și-roiesc de culoare, dar injectează în doze suportabile veninuri curative cu scop antidotic: pentru păcate și pentru năravuri, pentru blestemății și pentru lichelism, pentru toate cîte, într-o Vale a Plîngerii — inevitabilă, cum spune Ecclesiastul — încoltesc pieritoarea carne și julesc pielea de periție a spiritului. Să fie numai un paradox al etimologiei — paradox pe care cronicarii și, după ei, Pann (dar nu numai dînșii, ci multe dintre mințile luminate și martire pe temeiul cărora stă pămîntul acestor locuri românești) l-au cunoscut și l-au interpretat? Un adevăr concentrat și fundamental, pe care l-au înțeles potrivit unui principiu filosoficesc nobil și constructiv: cel al duratei în timp, cel al refuzului morții negatoare, principiul eternității în ciuda perisabilului. Periciunea (cum, cu mireasmă de smirnă, spune mortii cronicarul) e doar o etapă a periției (a cunoașterii dobîndite printr-o lungă practică, după cum scriu istoricii latini, Sallustius, Tacitus, Suetonius), dar speranța secretă a poetului e că numai poetului îi este hărăzită perenitatea.

Alunecările astea de joacă metaforică printre cuvinte-rude (ori înrudite de mîna stîngă a scriitorului) se irizează, poate, de un subțire umor involuntar, precum enormele poante și ziceri sentențioase ale industriosului poligraf Antonie, rob al lui Dumnezeu întru psaltichie, rob al femeilor întru amor înșelat și fatal, rob al blestemului poetic întru verb și întru vervă.

Căci pomenitul-mai-sus arhivar de înțelepciune populară și dispensator de consilii morale este victima didactichiei (onorabilă altminteri, dar limitată canonic, de chiar materia proprie, la catagrafieri și la condici orînduitoare pe căprării și pe cataloage): este balcanic, zice-se. Ba, mai mult, este arhetip, este matcă născătoare, este principiu al balcanismului literar. Pentru că la bîlciul vorbelor a risipit, cu mărinimia monstruoasă a posesorilor de inepuizabil, culoare și cuvînt: ifos fanariot, cepelegie slavonească, iuschiuzarlîc turcesc, țeremonie rusească, alean unguresc, spiculațiune franțuzească, dar mai cu seamă cuget latin.

Iată-l, așadar, pe acest subtil Chamfort de la Dunăre — mai puțin malițios decît colegul lui auvergnat, dar mai uman și mai patetic — propunînd o etică participantă; iată-l, așadar, pe acest alert Rivarol subcarpatic — impersonal adesea, cum șade bine unui propovăduitor de sfaturi și de parimii, unui împărțitor de proverburi și de paradigme, unui colportator de snoave și de apologuri, niciodată însă despersonalizat, ca aristocratul confrate din Languedoc — substituind amărăciunii contelui franțuz, scepticismului galic, atenuantele candori țărănești, epicureismul exuberant al tîrgoveților valah, filosofia unor inși care-au văzut multe, au îndurat și mai multe, dar care cred în permanența regnurilor și în statornicia temeiurilor vitale; iată-l, așadar, pe acest picant fin al Pepelei, cimotie cu Păcală, ostatec al unui univers fictiv și buf, univers transportat — cu pilafuri și cu chebapuri, cu șerbeturi și cu baclavale, cu Tebrizuri și cu Ghiordezuri, cu dulvuri și cu cealmale — pe caicul Hogei Nastratin, dintr-un Orient de Șeherazade și de Haruni, la țărmul spiritual al unei insule de latinitate.

Pitorescul și anecdoticul sunt accidentul, contingentul, marfa de import a bacalilor ambițioși de mirodenii de bazar, însă rămîn convenție și decor, pentru că nu se pot grefa pe fibra intimă a inteligenței unui popor. Isarlîkul lui Barbu este ulterior și se înscrie, ca o raiă-fantomă, într-o geografie literară inventată de poet, pentru a demonstra **per absurdum** imposibilitatea organică a unui transplant de concepție și de creație. Xenofilia artistică, respinsă de spiritualitatea robustă a unui popor sănătos și demn din rădăcini pînă la coroană, se sfacelează.

Caftanul lexical balcanic, pestrit și hîtru, de serasir și de soaie, flutură pe un corp literar foarte autohton. Cuvintele, oricît de multe și de eteroclite ar fi, nu au priză asupra elementelor de trăinicie ale unei limbi: morfologia și sintaxa, elemente care, și la Pann, rămîn intact latine. Racine o îmbracă pe Fedra în toaletele Doamnei de Maintenon și pe Mitridate în costumul de aparat al lui Ludovic al XIV-lea. Pann e tot atît de balcanic, pe cît e Racine poet tragic elin!

Omul nostru este un bărbat ilustru al unei alte lumi — pentru a cărei „mai dreaptă cinstire" au ostenit și s-au nevoit cu cerneală și cu sînge mulți ai gîntei scriitoricești. El este și rămîne un precursor: a cercetat nesătios și a strîns lacom tezaure folclorice pe care le-a vulgarizat (în ambele sensuri ale cuvîntului) — răspîndind poezia populară, restituind-o celor care o creaseră și de la care o împrumutase, dar și prefăcînd-o adesea, „simplificînd-o" pe gustul lui, trecînd doina în romanță lăutărească și bocetul în cîntec de inimă albastră. Dar nu s-a eșalonat cu nisipuri cadine, la kief oriental pe iarba unui verde Ispahan, ridicînd el zaimful de pe fața poeziei în ison de manea, ci s-a așternut țărănește petrecerii la iarbă verde, la umbră de pădure, cu vreo mîndruță sătească, ridicînd, în zvon de fluier alegru, marama de pe cosița doinei. Întorcînd anume destinația, dar nu și sensul, unui vers de Alecsandri, pe teritoriul poetic al lui Pann, „la Dunărea mareață", nu domină Balcanul, ci durează Carpatul!

Anton Pann și-a depășit singele biologic — strămoșii dinspre muma grecoaică — primenindu-și-l cu sîngele spiritual valah.

Încît locul cuvenit lui în pronaosul literaturii noastre este de-a dreapta intrării în lăcaș, între sfinții ctitori de limbă și de vers românesc.

De-aceea dar, calendarul iubirii mele îi numără anii aniversari nu de la Hegiră, nici de la Căderea Bizanțului, ci de la Descălecare.

Deci: nu temenea de hristoitie slăvitului poeticos!

Genuflexie de respect ilustrului vates!

Romulus VULPESCU

Scenă din Alexăndria — *Gravură pe lemn de manchul Gheorghe Pop 1799*

Bogasierul de comori

MOTTO: „Ca sculele-n sipeturi, așa mi-ați răsărit..."
I. BARBU

Persistă în retina adolescenței mele, pînă în ajunul ultimului mare război, o apariție stranie care se aciuase prin preajma Gării de Nord, remarcabilă pentru provincial, la primul contact cu urbea lui Bucur, — o apariție desuetă, un fel de fosilă vie a unui ev-mediu balcanic și colbuit, o apariție pitoresc vetustă, purtînd fes, antereu de muselin, ciacșiri vișinii și iminei arcuiți ca hangerul, în loc de încălțări, — un ihtiar bragagiu care părea descins cu covorul fermecat de-a dreptul din Halima.

Purta în circă un monument bizar din alamă strălucită, un fel de templu miniatural alcătuit din șiglece de tablă, suprapuse într-o ierarhie supțiată spre vîrf, încununat asemenea unei moschei ambulante cu precurba semilună, care părea să tragă ceru-n mustața-i cornută.

Heraldicul hanger de tinichea lucitoare, sfîrcuit în creștet clătea aerul amenințător, închipuind tîrbane aeriene, or împărtășii cumplei care se clatină, ori de cîte ori „barcel" galvanizatu fără tonicele la mușchi înșelați, ofe... — Lasse braga bun, effendim!

Împunătoarea și hîtra lui carnea ambulantă potolea trecătorii de arșită, or stîrnea ireuitoli curioitate și setea cu fosnetul inspirat tălmăcător al ciucurilor de mătase și cu chiuchetul de izvor tămăduitor al iousarilor înșiruiți ca mătănăliile în preajma oraniscului metalic.

„Turcu" crește în legendă prin-acei ani uriaș pe care-l purta în circă, amintind de chervanele întunecătoare care aduceau firmanul împărătesc, or făceau calea întoarsă spre forogeaua Bosforului purtînd cu ele mucarelul de datină. Trecerea lui lenevă era urmată savuros de ilota mahalalelor, de alaiul copiilor cu ochi dilatați, de pestrița tîrgovețime și de-a de gură-cască.

Dar „turcu de la gară" — cum îi ziceam — care își alesese ultimul vad acolo în poarta orașului, se suprapunea în memoria mea cu o altă imagine din anii mai fragezi ai copilăriei, din anii de neuitat ai școlii primare, cu un alt chip, leit acestuia, al altui turc, care vindea acadele și bezeluri la poarta școlii. Fără îndoială că un același destin ingrat, aflat în amurg, moleșit înspre delta istoriei, întărea această părăginită imagine a acestor dărăpănați descendenți de la Marea — Poartă a Islamului, risipiți în vînturi pe la porțile ghiaurilor.

Pe cel de al doilea „turc", de fapt, primul — cel al anilor din prima copilărie — aveam să-l identific abia mai tîrziu, realizat în toată strălucirea lui, păstrat aevea în legendă, dăruit mie și relevat la o vîrstă matură, cînd, împărtășii „dioptriile" intens evocatoare ale celui mai distins „crai de curte veche" pre al său nume Ion Barbu, ce carele în neuitatul său **Protocol al unui Club Matei Caragiale** se mărturisea astfel: **„...Dreaptă pravilă, dar zumzet de vestiri răsăritene, / Ființa noastră se clădește cu scriptura ta, Matei!"** acelaș carele **„pentru mai dreapta cinstire a lumii lui Anton Pann"** decreta în eternitate: **„La vreo Dunăre turcească, / Pe șes veșted, cu tutun, / La mijloc de Rău și Bun, / Pin' la cer fringindu-și treapta, / Trebuie să înflorească: / Alba, / Dreapta / Isarlik!".**

Neîndoielnic că se va putea vorbi în cazul lui Ion Barbu, într-o paralelă exegetică curajoasă, despre acel faustism nadiral, tinjind **„într-o slavă stătătoare"** — a trecutului, nu a viitorului! — slavă a inacției, solicitată astfel: — **„Isarlik, inima mea, / Dată-n alb, ca o raia / într-o zi cu var și ciumă, / Cuib de piatră și legumă, / Raiul meu, rămîi așa! / Fii un tîrg temut, hilar / Și balcan — peninsular"...**

Imaginea această sălășluiește poetul și-o dorește **„Beată într-un singur vin: Hazul Hogii Nastratin".**

De unde își trage seama că, prin delimitarea și definirea acestui univers anton-pannesc și acestei tipologii savuroase a lui Nastratin Hogea — diferențiindu-l de substanța comună a celorlalți eroi împănați de nerozii, și sarcasmurica Păcală, Balcanului, Tîl Buhoglindă nic. — însuși Ion Barbu s-a simțit înfrînt în copilăria lui de acea bucurie inocentă, genuină, a întîlnirii cu negustorul de comori, pe care el l-a introdus în nemuritorul portret a lui „Selim", aureolat de o irevocabilă candoare: **„El a venit cînd, singur și mic, în pragul ușii Îmi răcorea la vîntul de-amurg obrazul-jar..."** pe cînd **„...Un strigăt de-nserare își trăgăna cuvîntul Ca o manea de moale și larg: „Hai, bragă bun".**

Întîlnirea aceasta s-a petrecut cu spontaneitatea marilor revelații: **„La namila din poartă m-am năpustit în fugă. Obrajii să mi-i sprijin pe palmele-i de lut — Giugiuc, mi-a zis, iar ochii priviră mai crucis. De mult n-a fost la turcul atît aliș-veliș... Zi darnică de lapte și miere, aferim! Hai, ia ce vrei din coșul lui Haivada Selim. / Și trase mucavaua panerului turtit... / Ca sculele-n sipeturi, așa mi-ați răsărit, / Alviță rumenite, minuni de, acadele / Sticloase-numai tremur, văpăi și ape, ca / Ocheanele de limpezi, de mici, la fel de grele... / O rază prăfuită prin toate furnica. / Și dîrdîind sub brumă și colții de migdale, / Rahatul părea urmă de-nghеț după topit. Un candel cît o nucă, prin perne de halvale, / Dormea-n trandafirul lui șters și aburit".**

Acest „biet turc legat de biete cleștare" va fi desigur devorat de nimbul legendei: **„Acolo... noapte, uliți și vaguri submarine Topiră pe-ndelete năluca lui Selim"**, dar ochiul văluitor al copilului îi va păstra, cu regretul inconsistenței, imaginea eternizată în acea clipă de miraj marelui Sesam: **„Porni minat de seară și înghițit de cale, / Tîrînd opinca-ntoarsă și creață, fără spor, / Cădelnițînd din coșul cu dulci zaharicale, / Din doniță-nflorită lovită de picior..."**

Tentația de a citi integral opera barbiană este bine cunoscută și cu greu eu însumi mă pot dezbăra, dar dacă m-am oprit îndelung la apariția turcului din copilărie, evocată celest de Marele-Corifeu, nu a fost atîta pentru a adăoga o insesizabilă aură operei sale, cît pentru a-mi căta un sprijin umilei metafore pe care o strădui în dorința, tocmai, spre a urma îndemnul său „pentru mai dreaptă cinstire a lumii lui Anton Pann"!

Căci, pentru mine, Nastratin Hogea — proiecția însăși a uriașului suflet anton-pannesc — reprezintă pe acel legendar Selim — turcul cu zaharicalele din copilărie, care vine la poarta literaturii române, oferindu-i acele neprețuite comori de spirit și limbă, acele giuvaericale de înțelepciune și frumusețe „de la lume adunate și iarăș la lume date" cu care s-au hrănit mintea și sufletul acestui popor, al tuturor celor ce stăruie să adune și să creească acest tezaur de cultură și învățăminte, transmițîndu-l îmbogățit urmașilor, în spiritul acelui îndemn sincer, de o mare simplitate, pe care l-a promulgat însuși Anton Pann: **„Cîntă, măi frate române, pe graiul și limba ta / Și lasă cele străine ei de a și le cînta. / Cîntă să-nțelegi și însuți, și cîți la tine ascult. Cînsteste ca fiecare limba și neamu-ți mai mult".**

Versul de foc și duh, nestemata vorbă cărei poveste a început s-o desire Anton Pann, ne întîmpină din pragul venirii noastre, ne născtem cu bucuria și revelația ei — asemeni lui Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Creangă, Coșbuc, Caragiale, Arghezi, Ion Barbu și ceilalți — ne dedicăm cu bonbonaie mentală a spiritului și limbii celebrînd-o pe acelaș Selim — neuitatul Selim! — bogătașul de comori ale țării.

În cadrul acestei consacrări e firesc Anton Pann, fiul cuvîntului cu spinarea procurbă sub ocolișurile tenorului la aparițiile Nastratin Hogelei.

BALCANA TEMENIRE LA HOGEA-NASTRATIN

Slăvite Anton Pann,
glas temenea
Sore ...nsemnul tău în mîini pînă-n
pădele!
S-adună la temenea mea
Și temenelele gîndurilor mele...

Cum nu pot eu
— ca Barbu, —
— unanim
Să urînd în pumn cuvîntul
— cel de candel.
Cîrtesc din cerul lui Selim —
Să fiu latinul,
balcanice arhanghel!

Cum nu pot eu
din alba Isarlîk
Să descopăr cum varul, acel sore
Și drept ofrandă tie să-l aduc
Luminăție, tale, la picioare!

Cum nu pot eu,
dintr-un caic turcesc
Opait să închipui cu tămîie,
La țărmul tău, turcit, să te slăvesc.
Sub slava ta, ce-n slăvi va să rămîie!

Cum nu pot eu
ca Dunării de-argint
Să-i prind în deși, de muselină —
vălul
Și-ngenunchiat, pe brațe să-ți întind
Atlasul ei noros să-ți fie șalul!

Cum nu pot eu
Balcanii să-i însumn
Acestei viziuni monumentale
Și să-i înalț
cu firavul meu pumn
Un fes de Hoge-nțelepciunii tale!
Slăvite Anton Pann,
cum nu cutez
A te privi fără-a orbi ca orbii!
Coranul nostru!
Sacrul nostru crez!
Profetul!
Sfîntul!
Tu —
Povestea Vorbii!

Tudor GEORGE

Tristețile lui Anton Pann

Există între scriitori, indiferent de forța creației, timp și spațiu geografic — o miraculoasă solidaritate care pornește — cred eu — din conștiința dureroasă și mîndră a unui destin comun. Thomas Mann mărturisea că s-ar simți nedreptățit nu-mai de triumful unui scriitor care ar fi suferit mai puțin decît el. Talentul apare în această concepție ca o răsplată implacabilă a gravității în fața vieții, dacă se poate numi așa ceva răsplată. De aceea, admirînd Hamlet sîntem cutremurați nu numai de genul lui Shakespeare, ci și de suferința supraomenească din care această capodoperă s-a născut.

Dar există scriitori a căror durere și îngrijorare nu apar evidente — ele încă nu răzbat din opere cu violență — ci stau numai ascunse, la rădăcina actului creator... Îngrijorarea nu naște numai strigăte și întrebări, abisuri psihologice, prăbușiri în vid și spaime metafizice, ci și observația nudă, realistă, asupra condiției umane. Observația realistă asupra vieții e plătită cu tributul cel mai greu, tributul experienței directe. Am convingerea — poate oarecum subiectivă — că observația directă asupra vieții ascunde ceva din cele mai extraordinare zbateri și mai acute sensibilități. Una din aceste extraordinare zbateri și delicate sensibilități a fost prea fericitul Anton Pann, „atît de isteț ca un proverb".

Cîte suferințe n-a trebuit să înfrunte, cîte abisuri n-a trebuit să privească — pentru a ajunge la finețea și simplitatea unui proverb... Autodidact, cîntăreț de strană, autor de cîntece lumești — cărora uneori, dacă nu mă înșel, le întoarnea și muzica — observatorul unei lumi care se dăruia cu violență pasiunilor — Anton Pann s-a dedicat salahoriei literare cu o tenacitate și-o energie comparabilă cu genul lui Balzac... Ca și în cazul lui Balzac — pasiunea pentru literatură era expresia pasiunii pentru viața societății—amîndoi sperau ca această pasiune le va aduce cheia înțelegerii... Pentru acești doi titani — aparent atît de îndepărtați ca spațiu geografic și destin artistic — literatura era una din instituțiile societății, de aceea ei ne par atît de comuni, de lacomi, plini de curiozitate, ambiții și spaime... Se spune că un scriitor este mare dacă își depășește timpul. Anton Pann nu și-a depășit timpul, el a fost al timpului său, n-a văzut departe, dar a văzut în schimb foarte viu ceea ce era aproape de el... Anton Pann a fost un om asemenea tuturor celor din veacul său, ros de aceleași chinuri, neliniști și patimi — și în această confundare totală cu timpul în care a trăit stă farmecul lui inegalabil. Nu și-a depășit timpul, dar a reușit altceva, la fel de valoros, poate chiar mai valoros, și-a înțeles timpul...

Anton Pann s-a apropiat de literatură cu o ingenuitate — care odată cu profesionalizarea excesivă și înmulțirea rețetelor — riscă să dispară... Viața i se înfățișa ca un spectacol fascinant, și cu literatura lui, Anton Pann dorea să îmbogățească feeria dureroasă a lumii, să mai dea și el un spectacol... El avea într-adevăr psihologia artistului care se simte dator față de societate să înmulțească numărul sărbătorilor — de aceea s-a aruncat cu atîta dezinvoltură și lăcomie în toate genurile literare, de aceea s-a grăbit să adauge și muzica cîntecelor lui de lume...

Dar, și aici apare miracolul pe care ni-l aduce acest straniu cîntăreț de biserică, toată opera lui Anton Pann conține o gravă meditație asupra condiției umane.

După o lungă noapte de carnaval, încă plini de aroma băuturilor și-a farmecelor femeiești — respirînd încă larma petrecerilor — eroii lui Anton Pann se trezesc meditînd asupra rosturilor vieții, și nebunii, zurbagiii, chefliii, afemeiații, devin brusc gravi și melancolici... În feerica zădărnicie a pasiunilor omenești Anton Pann se ridică de la masa ospățului și se întreabă dacă toate astea au vreun rost.

„...Și această veșnică întrebare care-l chinuie, chiar în timpul ospățului și-al beatitudinii zădărniciei, ni-l face apropiat și viu... Cine e al timpului său, e al tuturor timpurilor.

Teodor MAZILU

ANTON PANN ŞI LUMEA SA

Care a fost motivul profund ce l-a îndemnat pe Ion Barbu să viseze o mai dreaptă cinstire nu a lui Anton Pann, ci a **lumii** acesteia ? Obscuritatea originii, lipsa de sfială cu care împrumută, prozaismul întricat în virtuozitate ar fi putut însemna tot atîtea însuşiri negative, dacă, dincolo de ele, n-ar fi străluit, magic şi răscolitor, clocotul viziunii. De aceea, în chiar epitaful păstrat în curtea bisericii Lucaci, fiul Tomaidei, atît de mult iubitor al celor lumeşti, uită de sine şi-şi zice :

Care în cărţile sale
Se citeşte Anton Pann

Rar ins cu o conştiinţă scriitoricească mai ascuţită, rar om care să ridice voluptatea scrisului la rangul de obsesie într-o mai mare măsură ca Anton Pann. Deşi conţinutul scrierilor sale era departe de a fi original iar forma îmbrăcă în general ritmul săltăreţ al cîntecelor de lume din acea vreme, Anton Pann este un scriitor singular şi mare datorită faptului că opera lui în versuri „construieşte" o **lume.** Viziunea lui este o viziune de **ziditor.** Materialul are o provenienţă atît de eteroclită încît îţi dai iute seama că cimentarea lui în operă n-a fost cu putinţă decît în urma conlucrării unor factori mai puţin obişnuiţi în literatura cultă a vremii: talentul **epic** al scriitorului (neîngropat nici după împlinirea datoriei pe acest pămînt), subtila forjă a tradiţiei orale, atît de meşteră în înnobilarea apocrifului (în definitiv Pann este un anonim urban substituit unui veac întreg). A mai existat însă un al treilea factor, poate mai greu de definit, mai misterios, dar cu atît mai puternic. El priveşte metodica edificiului antonpannesc, dar are o însemnătate determinantă în înţelegerea operei acestui fenomen aberant dar magnific al literaturii române din prima jumătate a secolului trecut. Este vorba de imbibiţia bizantină a viziunii lui Anton Pann, în desfăşurarea căreia par a se materializa anume formule străvechi, interferenţe, sinestezii ciudate care urcă pînă la canoanele culturii bizantine de unde niciodată n-au fost alungate eclectismul şi somptuozitatea.

Mă gîndesc, desigur, în primul rînd la ifosul cu care-şi proclama desăvîrşirea întru musichie bisericească, cerînd iertare pentru alte cusururi : „De veţi găsi vreun cusur în stil, nu aveţi drept să mă osîndiţi, fiindcă m-am dezvinovăţit, spuindu-vă că eu altele n-am învăţat, decît din mica copilăria mea mi-am bătut capul ca să ajung desăvîrşit în meşteşugul muzicii bisericeşti, în care am şi izbutit". Dar mă mai gîndesc şi la ideea de ordine şi iteraţie pe care tot această semeţie de psalt i-o transformase în obsesie : „pentru că o lecţie pe cît de mult să cîntă, pe atît de mult se îndulceşte, ca şi un fier, pe cît de mult se freacă, pe atît de mult se lustruieşte". Respectul pentru meşteşug, pentru lucrul făcut cu dichis şi îndemînare este la Anton Pann echivalat cu talentul, care găseşte loc pretutindeni :

Că oriunde cînd lipseşte
Acolo să priimeşte
Omul cu talant înalt,
De naţie nu să-ntreabă
Ci să rînduieşte-n treabă
Fie dascăl, fie alt;

E vorba deci de o sacră confuzie între poezie şi ştiinţă, între formă şi formulă, care face ca „Limbuţia, darul său de a versifica, nu fără a căuta greutăţile, să fie extraordinare" (G. Călinescu). Rigoarea lăuntrică izbuteşte să se lase copleşită de nemărginirea informaţiei, dar cuprinde această informaţie într-o ţesătură formală de infinită concreştere, supusă însă întotdeauna canonului prozodic.

Toţi bizantinologii cunosc uimirea încercată de Didron la vederea monahului ce picta cu impresionantă dexteritate frescele unui schit din Athos, fără a recurge la model. La investigaţiile arheologului francez, uluitorul călugăr îi aduce o străveche „Călăuză de pictură" în care fiecare întîmplare era cu minuţie repovestită, adaosurile fiind, chipurile, de prisos. Un asemenea ghid lăuntric a stat şi la temelia operei lui Anton Pann, în aparenţă o reinterpretare a cîntărilor de stea, a cărţii despre obicelurile infantile scrisă de Erasm, a romanului cavaleresc **Paris et Vienne,** a Esopiei, ba chiar a Panciatantrei. Toate trecute prin „inmuierea" izvoarelor indirecte, încadrate în cotidianul unei lumi diverse, vibrînd între tumultul iarmaroacelor şi tihna de pavecerniţă, între varul atîtor tîrguri ale ţării şi legănarea droscei ducîndu-i pe Pann şi Filimon spre grădinile de petrecere din Izvor.

Însufleţit îndeosebi de rîvna lui de colecţionar de fapte şi cuvinte, Anton Pann cerne prin ciurul memoriei, al talentului şi al viziunii, toate cele de la lume adunate şi oferă din nou lumii un edificiu întregit care nu mai seamănă deloc cu materialul din care era făcut. E o nouă lume, creată de Anton Pann, întru desfătarea şi spre îndreptarea cititorului către bucuria inofensivă a clipei, către nobilă nostalgie :

Anii ca zilele trec
Şi minutele ca clipa
Nu simţim cum se petrec
Tinereţele cu pripa,
Noi din zi în zi murim
Şi ne pierdem în viaţă
Ca musca ne amăgim
Şi ne-necem în dulceaţă.

Simţul atît de profund al epicului, ruşinea pe care o resimţea în faţa însingurării, acest însingurat printre liricii necopţi ai vremii, i-a făcut pe unii comentatori să aşeze stihurile lui Pann în compartimente vecine cu poezia. O face de pildă Paul Cornea în docta, dar — în cele din urmă — laudativa sa prefaţă la „Scrierile literare" ale lui Anton Pann : „Nenorocirea e că, sub raport literar, avem de-a face cu modul cel mai pedestru şi mai lipsit de vitamină poetică, pentru comunicarea vechii înţelepciuni a ecleziastului : **omnia vanitas...**" Dar această înţelepciune poate fi comunicată atît liric cît şi epic. Să ne amintim de versurile lui Rimbaud :

Oisive jeunesse
A tout asservire,
Par delicatesse
J'ai perdu ma vie...

Iată modul liric, confundat uneori cu cel... poetic. Departe de noi gîndul vreunei evaluări competitive între versurile imberbului ţăran francez şi cele ale orăşeanului valah din secolul trecut. Eu nu-mi dau seama care-s mai poetice. Amîndouă modurile de a te comporta în faţa pierderii mi se par sublime. Tinereţea-i pierdută în orice caz. Numai că la Anton Pann ea este pierdută **în viaţă,** iar la Rimbaud odată cu viaţa. Nostalgia francezului e sfîşietoare, cea a lui Pann pare amendată undeva de o voluptate a trecerii în moarte :

Ca musca ne amăgim,
Şi ne-necăm în dulceaţă,
ori, mai abitir, în Diată :
Musca-n dulceaţă s-aruncă
P-alte-necate văzînd
Ş-işi pierde viaţa-n muncă,
Că merge la trai crezînd.

Deci viaţa-i pierdută în nădejdea că mergi la trai. Dulceaţa are în acest caz un dublu rol : acela de a absorbi, de a anula viaţa, dar de a o anula în voluptate. Este un mod atît de ecvestru de a interpreta ecleziastul, Pegasul lui Anton Pann are aripile atît de mari că lasă-n urmă aburul inefabil al tinereţelor ce se petrec cu pripa. Această diminuare a încărcăturii poetice pe care o poartă în realitate vorbele vehiculate de Anton Pann este caracteristică multor critici. Nu mi se pare de-aceea de prisos a căuta „preţurile noi" din stihurile balcanicului nostru colportor de frumuseţi. Să luăm de pildă „Memorabilul Focului Mare", întîmplat în Bucureşti în ziua de Paşti, anul 1847, cu modestie (noi am spune, falsă) „descris" de Anton Pann. Reporterul pătrunde exploziv în naraţiune, epuizînd în primele patru stihuri întreaga sarcină melodramatică a subiectului :

Vai ce vedere ! Ce groază-vie !
Ce bici de pară, urgii cereşti !
Ce jale mare ! Ce sărăcie
Căzu deodată pe Bucureşti.

Cu un simţ dramatic uimitor, stihuitorul enumeră diferitele stări de nemişcare ale populaţiunii înainte de catastrofă, cînd fiecare, obosit de priveghi gusta odihna, cînd negustorii îşi învoiau slugile, cînd alţii dormeau somn greu,

Foc izbucneşte cu viiciune
Înaltă flăcări de curcubeu,

Urmează apoi punctele de reper nimerite toate-n biserici (douăsprezece la număr) ca un fel de corespondenţă între divinitate şi rit : Sf. Dimitrie, Lucacii, Delea, Sf. Gheorghe (autorul nu uită, între două trozniturl, să descrie arhitectura ...„han de cetate/ Cu-mprejmuirea de zid înalt / Bolţi două rînduri înfrumuseţate / Încît ca dînsul nu era alt). Nici în această groază vie, iubitorul de cărţi Anton Pann nu uită să-şi căineze semenii:

Toţi braşovenii, bogasierii
Şi potcovarii s-au fript, s-au ars,
Şi mai cu seamă sunt librierii
Pagubi simţite care au tras.

Gradaţia elementelor de dramă se desfăşoară cu mare ştiinţă, totul topindu-se într-o enumeraţie de surprinzător efect poetic :

Răzbea prin pivniţi, adînc boltite
Cu spirt şi vinuri buţi aprinzînd
Ardea cu fierberi înclocotite
Mulţime vase şi înotînd
Untdelemn, seuri, rezerve strînse,
Product tot felul în magazii pus...

Daussault : Stradă în Bucureşti — Din Album Moldo-valaque 1848 —

Spiritul de observaţie pe care primejdia îl conduce la acuitate extremă nu scapă nici un amănunt : mărfurile zboară aprinse-n cer, „materiile" pornesc în sus, cucoanele fug fără putere, bărbaţii dau fuga desculţi, mulţi arzînd din patru părţi, fumul de prin tot locul orbeşte ochii, copaciul gros e rupt într-o clipă jos în două, fierul e pătruns, Doamna lui Bibescu Vodă îndeamnă clerul a se ruga.

Dreapta şi stînga, pompieri miliţii
Să curme focul tot dobora
Cu instrumente cirma poliţii
De-o parte ş-alta sta, apăra.

În cele din urmă, cîrmit cu înţelepciune către viroagele din jurul urbei, focul se stinge în cîmpie „neavînd notret". Nimic de prisos din punct de vedere componistic, şi aici răzbate virtutea muzicologului, nimic ilar în toate elementele stilistice demodate, nimic supărător în prozaismele parcă anume puse în tot locul :

În loc de jimble, galante mese,
Acum vrea pîine şi n-o găsea
Că pregătirea de Paşti arsese
Şi bani, monedă, la mulţi lipsea.

Ca peste tot în opera lui Anton Pann, şi aici, **poezia** se conturează după receptarea întregii construcţii, după asimilarea compoziţiei. Aşa cum reiese de pildă din „morala" descripţiei, un inefabil decalog pompieresc :

Cei ce prin cuhnii gătesc mîncare
Şi-umblă cu unturi ceva prăjind
S-aibă poruncă de pază mare
Să nu s-aprinză, neîngrijind;

În „Memorabilul" analizat aici, Anton Pann se confirmă ca un mare **poet epic,** un desăvîrşit componist în stare a scoate poezie din piatra seacă a faptului divers. Iată un exemplu de modernitate şi nicidecum unul de demodare. Albanezul Cucuzel a crescut un straniu talant neobizantin, în stare a cuprinde ca-ntr-o sublimă frescă un întreg secol, cu turlele-i scînteind în aburul dimineţelor, cu zoile trandafirii scurse-n panta caldarîmului din mahala, cu slujbele sfîrşind în arătări de straie noi, cu „boltele" străjuite-n prag de negustori lunatici. E atîta poezie în această lume resuscitată ca prin miracol datorită tocmai lesniciozităţii prozodice şi modului singular de a împrumuta fără a clipi din ochi, încît efortul liricii de epocă pălesc.

Nu trebuie să-l identificăm însă pe Anton Pann cu lapidarul călugăr amintit de Didron. Ipoteticul fiu al Pepelii n-avea, desigur, testimoniul culturii poleite. Dar greaca, turca, slavona îi erau aproape familiare. Mai mult, era bîntuit de demonul desăvîrşirii. În musichie, este adevărat, dar lucrul n-a întîrziat a se răsfrînge şi asupra stihuirii. De aceea nu există detractor care să nu stea la un moment dat uluit, să nu-şi lase o portiţă de scăpare, să n-ajungă, a spune ca Alecsandri : „În Panteonul literar al României, imaginea lui Anton Pann poartă un sigil caracteristic şi mult interesant". Este reversul medaliei, faţa ascunsă a lunii. Este o etapă strălucită a acelui flux poetic specific care, pornit din luciul zmalţurilor în amurg, trecînd prin mişunul picaresc al apocrifelor, poposind prin hieroglifele cantemireşti ori edenurile lui Budai-Deleanu, ajunge la şezătorile de la capătul călătoriei Moşului Albu. Acolo se adună puteri tainice care vor irumpe în secolul nostru în altarul Crailor de Curtea Veche ori pe uliţele văruite ale albei Isarlik. Sunt acele puteri care ne îndeamnă astăzi a dansa în incendiul binefăcător al stărilor dintre vis şi veghe, a sonda cu alegreţă şi îndrăzneală zonele de vecinătate dintre viaţă şi moarte, a încerca, întemeiaţi pe „materiile" reale, să construim **lumi** distincte care să adaoge cotidianului cantitatea de poezie necesară pentru a surmonta paradoxul neantului şi al eternităţii. Pentru **acest** fel de artă, cu nimic mai prejos (nici mai presus) decît celelalte feluri, cu nimic mai departe de tradiţie decît ele (eu aş spune dimpotrivă), Anton Pann este un precursor de seamă care, din păcate, n-a fost îndeajuns cercetat.

Leonid DIMOV

A antonpanná

Luna peste noi răsare uneori ca o armată,
ţăndări reci din Turnul Babel peste feţe ne izbesc ;
limba noastră n-o să fie altă limbă niciodată,
iar cînd fruntea se gîndeşte, buzele antonnpanesc.

Crucile din cimitire, stelele din cer foşnesc.
jalea, cîtă se mai află, se preface în protest,
ochii fiilor, şi-ai noştri au un sclipăt nefiresc,
toate — în acele vremuri — ca şi noi antonpannesc.

Proverbe

Sub popoare sînt cuvinte. Orice gînd uitare are.
Sub cuvinte sînt popoare. Paşnice şi răbdătoare.
Sub cuvinte sînt cuvinte. Sub popoare sînt popoare.

Anton Pann e cel ce spune; cu mare deşertăciune,
şi ce rău poate produce cel care proverbe spune ?
Pentru el, cuvîntul soare în cuvîntul cer apune.

Într-adins

Frică nu poate să fie şi nici pagubă trufaşă,
este totuşi o prudenţă pe sub care ghimpii fierb,
limba noastră cînd tresaltă prin pustiu ca o cocoaşă,
ce nu spunem într-o limbă, noi scurtăm într-un proverb

Tu eşti, într-ascuns, povaţa soartei noastre,
Anton Panne,
suflet drept al povestirii şi victorios-învins,
fiindcă vremea este aspră, fiindcă lumea are toane,
Anton Pann-limbă română bîlbîită într-adins.

Popa de treflă

O, cît de repede se face toamnă,
mult peste floare, puţin peste ghimpi,
aud cuvintele cum se îndeamnă
să-l nască pe Domnul Acestei Limbi.

Atunci iubirea dintre cuvinte,
iubirea dintre noroi şi rai,
iubirea dintre frig şi fierbinte,
îl naşte pe Domnul Acestui Grai.

Cînd unul geme şi altul contemplă
vine furtuna, norii se coc,
înscăunîndu-l pe popa de treflă,
pe antonpannul fără noroc,
ce este şi Domnul Acestui Joc.

Gîndul bufon

Văd un bujor şi două roze,
sub crudele metamorfoze,
le cad petalele pe jos,
şi mă gîndesc la Pann, pios.

Pe-un vîrf de munte văd un brad
şi-un dud mai gros cu trunchi bălan,
ei, din ce sînt, nicicînd nu cad ;
şi mă gîndesc la Anton Pann.

I-s lucrurile sfîntă umbră
ca firea noastră să se umplă
de gîndul trist, mascat, bufon,
al neumbritului Anton.

Cuvîntul

Fierb sub veac, sub tălpi de fontă, ale tărmurilor
drojdii,
fierbem înşine, la gîndul de a fi, de a nu fi,
ne rămîn, oriunde-am merge, — ei, cei morţi, sub noi,
cei vii,
şi cuvîntul ca mireasma spus peste copiii noştri.

Cum a fi înseamnă fire şi-a tăcea înseamnă moarte'
cînd zidirea e dovada unui nestricat elan,
dacă fiul, de părinte nici silit nu se desparte,
să numim limba română bîlbîită Anton Pann.

Adrian PĂUNESCU

Anton Pann

Despre pedanţi sau copilăroşi

Pomul se cunoaşte din roadă
Şi omul din mintea năroadă.
Că el
Nici în cap ce nu-ţi pocneşte
A vorbi se pomeneşte.
Şi trinteşte vorba,
Hodoronc-tronc ! ca o roată
De la o moară stricată.
Şi
Tot înşiră la gogoşi,
Spuind despre moşi păroşi.
Şi
Vorbeşte neisprăvite,
La-nşiră-te mărgărite.
Adică :
Să ni se arate va
Că ar fi ştiind ceva.
Dar se cunoaşte
Omul prost din vorbuliţă
Şi nuca din uşurinţă.
Pentru că
Judecata-i e oloagă,
Că-i lipseşte-n cap o doagă.
Om în trup destul de mare
Şi minte de copil are.
Ştie vorbe să îndruge
Parcă tot la ţîţă suge.
Ştie ca calul prost
Să ia hamul de rost
E bătut la cap
Tocma ca un ţap.
Ştie sfaturi să dea
Cît ştie şi baba mea.
Ar vrea să facă şi el,
Dar nu ştie în ce fel.
Şi el rosti de să plăti.
Povestea ăluia :
Zile înşirate, fire încurcate,
Pinză rău ţesută şi vreme pierdută
S-o lovi, nu s-o lovi,
Na-ţi-o frîntă că ţi-am dres-o.
Unde chiorăşte şi unde loveşte,
Cel copilăros totdauna
Gîndeşte-n mintea-i adîncă
Fără cercuri se înfundă.
Şi alţii mănîncă paie
Ca vitele din copaie.
Dar însă
Vorban-n colţuri şi rotundă
Fără cercuri se înfundă.

Despre iuţeală şi mînie iarăşi

Omul îndărătnic toate d-a-ndaratelea le face.
Tu umbli să-l îmblînzeşti
Şi mai rău îl îndrăceşti.
El
Pentru o muscă îşi dă palme.
Şi
Pentru un purice îşi arde plapoma
Pentru un şoarece
Lasă să ardă şi moara,
Numai şoarecii să moară.
De aceea zice :
Răul ce şi-l face omul singur, nimenea altul n-ar putea să i-l facă.
Că
Oţetul tare vasul său ş-il strică.
Omul îndărătnic
Ce apucă se usucă.
Şi
Toate d-a-ndaratelea îi merg.
Adică :
După ploaie, chepeneag.
Şi
După moarte, cal de ginere.
El nu ştie că :
Toată graba strică treaba.
Şi
Cine se grăbeşte curînd osteneşte.
Iar
Încet, încet, departe ajungi.
Că
Lucrul bun anevoie se dobîndeşte.
Şi
Cu încetul se face oţetul.
Şi
Copaciul mare dintr-o şachie nu să taie.
De aceea,
Nu te grăbi ca tata mea la argea şi ca văduva la măritat.
Ci
Cu răbdare şi cu tăcere
Se face agurida miere.
Că niciodată
Două pietri tari nu pot măcina bine.
Iar
Cine să iuteşte la mînie pentru orce fie, e dobitocie.
De aceea
Nu fii iute ca piperul în toată vremea.
Şi
Nu umbla cu ţivna în nas.
Nu fii ca
Văcarul care s-a miniat pe nevastă şi nasul ş-a tăiat.

Despre timp şi vîrstă iarăşi

De ani e mare şi minte n-are.
De carte
A învăţat carte pînă la glezne.
Şi e
Trecut prin ciur şi prin dîrmon.
Povestea ăluia:
Moş Ion ştie, el să vie să vă spuie.
Că
A fost o dată la moară şi de două ori la rîşniţă.
Şi
A învăţat alţii ce a uitat.
De aceea
Din tigvă amară în zadar iei sămînţă.
Că
Nu cine trăieşte mult ştie multe, ci cine umblă mult învaţă multe.
Iar nu,
A lipsit d-acasă doi ani şi s-a-ntors cu doi bani.
Că
Fierul care nu să-ntrebuinţează ruginеşte.
Prin urmare şi răul rămîne:
Om bătrîn şi cu minte de copil.
Adică:
Vrabia e totdauna pui.
Că
Copilul ce vede cu ochil cere.
El este:
Vino, tată, să-ţi arăt pe mama.
Şi
Mintea lui nu plăteşte o ceapă degerată.
Că
Pomul dacă-mbătrîneşte,
Pune-i paie si-l pîrleşte.
Şi
Calul bătrîn, un maestru
Nu-l poţi învăta-n boiestru.
Şi
Armăsarul cînd îmbătrîneşte
La rîsnit-ajunge de rîşneşte.
Că
Şi măgarul e bătrîn, dar îl încalecă copiii,
Însă
Lupul cînd îmbătrîneşte, toate javrele îl latră.
Că
Valea e tot aia, dar nu e poteca aia.
Şi
Dacă la patruzeci n-am putut, la optzeci ce o să poci?!
D-aci-nainte sapa şi lopata.
Şi
Viaţa cîrpită cu ată.
Că
Vorbeşte cu duşii după lume.
Totdauna
Sade, dormitează
Şi deştept viseazâ.
Cînd îl întrebi, îţi răspunde:
Curînd şi degrabă, a treia zi după înfierbîntealâ.
Căci e
Cu un picior în groapă şi cu altul afară.
Şi
N-a apucat să-i iasă sufletul ş-îi dă cu „Dumnezeu să-l ierte".
Îşi cheamă singur moartea :
Treci zi, treci noapte, apropie-te moarte.
Dar
Omul cît să-mbătrînească tot cere să mai trăiască.

ANTON PANN — psaltul

Reproducem cîteva fragmente dintr-un studiu de specialitate dedicat activităţii de psalt şi „musichie" a lui Anton Pann. Sînt aspecte foarte puţin cunoscute de critica şi istoria noastră literară. Sperăm că cercetătorul literar va găsi în această valoroasă contribuţie a profesorului Gh. I. Moisescu elementele necesare pentru a completa portretul acestui mare clasic al literaturii noastre. Regretăm că lipsa de spaţiu nu ne îngăduie să tipărim în întregime acest studiu de mare utilitate, care ar merita să intre în atenţia uneia din editurile noastre.

Vremurile noi pentru muzica românească, ivite îndată după alegerea lui Dionisie Lupu în scaunul de Mitropolit al Ungro-Vlahiei (1819—1821), îl găsiră pe Anton Pann conducînd tipografia grecească de psaltichie, întemeiată în anul 1818 de Petru Efesiu, în chiliile bisericii Sf. Nicolae Şelari. Iar cînd Mitropolitul începu să se îngrijească şi de „starea cîntărilor Sfintei Biserici a patriei", încredinţînd ieromanahului Macarie însărcinarea de a le „preface" în româneşte, hotărî atunci să-i dea, la acest lucru de tălmăcire a psaltichiei, încă două ajutoare : pe Anton Pann şi pe Panaiot Enghiurliu, amîndoi elevi ai şcolii lui Petru Efesiu. Anton Pann spune mai tîrziu că pentru această „conlucrare" făcuse chiar contract scris cu Mitropolia.

Avînd la îndemînă mijloace mai bune de trai, către sfîrşitul anului 1820, Anton Pann se hotărăşte să se căsătorească cu Zamfira, o fată săracă, cu numele de familie Agurezan şi de la care a avut un fiu, Lazăr, ajuns destul de tîrziu preot la biserica Sf. Visarion din Bucureşti.

Izbucnind apoi, în 1821, revoluţia lui Tudor Vladimirescu, mitropolitul Dionisie Lupu, episcopul Ilarion al Argeşului şi nenumăraţi boieri luară calea munţilor, fugind de frica turcilor la Braşov. Sînt dovezi neîndoielnice că printre aceşti pribegi s-a aflat atunci şi Anton Pann.

Cît timp a stat Anton Pann la Braşov, nu ştim. Înclinăm să credem că doar pînă în primăvara anului 1822, cînd se întoarce la Bucureşti, unde fără zăbavă începe munca grea şi îndelungată „de a tălmăci, din greceşte în româneşte şi de a lucra pe note cărţile cele mai trebuincioase, care sînt : „Anastasimatarul" serdarului Dionisie Fotino ; „Doxastarul", dimpreună cu „Triodul" şi „Pendicostarul", „Heruvico-Chinonicarul", „Catavasierul" şi altele". Iar în anul 1823 el este orînduit „psalt învăţător" de copii în „arta muzichiei" la şcoala de pe Podul Mogoşoaiei.

În privinţa altor îndeletniciri psaltice ale lui Anton Pann dintre anii 1822—1826, aflăm cîteva ştiri preţioase la însemnările făcute de el la mai multe cîntări bisericeşti tipărite mai tîrziu ori păstrate pînă azi în manuscris. Astfel este „Axionul" glas 5, „compus greceşte şi româneşte" la anul 1822 şi „Axionul" glas 8, „compus" la anul 1825" ; „Opera lui Dionisie (Fotino)", „tălmăcită în anul 1825" ; „Stihurile Paştelor româneşte" scrise în anul 1826, august 13 ; „Floarea cîntărilor" alcătuită în Rîmnic la anul 1826, septembrie 14 şi „Polieleu" tradus din greceşte la anul 1826.

Căsnicia lui Anton Pann cu soţia sa Zamfira începuse rău. „Chiar în ziua cununiei", spune el în diata din 1849, „a fugit şi m-a lăsat şi dealul Mitropoliei necontenit l-am urcat". După şapte ani de amarnică viеţuire, de judecăţi pe la Consistoriu, de încercări zadarnice pentru împăcare, în anul 1827 se hotărî. în sfîrşit, să se despartă de întîia soţie, dîndu-i înapoi toată zestrea.

Încă la începutul anului 1827 ştim că Anton Pann se afla orînduit dascăl al „şcolii de musichie" din oraşul Rîmnicul Vîlcii, avînd totodată şi slujba de cîntăreţ la biserica Maica Domnului. Fireşte că viaţa tihnită de aici şi îndestularea mijloacelor de trai i-au fost mai prielnice pentru tălmăcirea de cîntări bisericeşti din greceşte în româneşte, pentru scrierea unor cărţi de psaltichie şi îndeosebi pentru alcătuirea şi culegerea de „versuri muzicеşti" şi „cîntece de lume".

Dar pe vremea cînd se afla la Rîmnicul Vîlcii, ducîndu-se vestea despre minuanatul său glas şi despre marea sa iscusinţă, în meşteşugul psaltichiei, i s-a făcut poftă să meargă la mînăstirea Dintr-un Lemn, ca să înveţe el pe călugăriţele de acolo cîntarea nouă bisericească. Acolo cunoscu el pe Anica, nepoata stareţei Platonida, în vîrstă numai de 16 ani. Cum fata orfană de amîndoi părinţii, fusese cucerită de priceputul dascăl, care-i izvodea cîntări în acrostihuri cu numele ei, iar el se despărţise de soţia sa Zamfira, se gîndi s-o ia în căsătorie. Însă chiar la începutul anului 1828 se iscă un nou război între ruşi şi turci. De groază, Anton Pann apucă iarăşi calea pribegiei, fugind la Braşov, însoţit de astă dată şi de tînăra „păsărică" de la mînăstirea Dintr-un Lemn, pe care o prinsese în „laţul" cuvintelor sale de dragoste.

La Braşov, marele psalt a fost primit cu braţele deschise şi cît stătu aici, cîntă în biserica Sf. Nicolae din Schei. Aflînd apoi despre liniştirea lucrurilor în ţară, nu s-a mai întors la Rîmnicul Vîlcii, ci în acelaşi an, 1828, veni cu Anica la Bucureşti, unde se şi căsători.

Nu ştim cu ce se va fi îndeletnicit Anton Pann după venirea sa de la Braşov la Bucureşti, căci din această vreme nu avem decît o singură însemnare făcută de el : „Doamne miluieşte", prelucrat la anul 1829. Aşa dar, tot „meşteşugul psaltichiei" rămăsese lucrul său statornic, fie ca dascăl de biserică, fie ca tălmăcitor şi întocmitor al unor cărţi de cîntare bisericească sau de versuri muzicеşti.

S-a întîmplat însă ca în anul 1829 să izbucnească o năpraznică epidemie de holeră, silind închiderea tuturor şcolilor din Bucureşti şi care nu s-au mai putut deschide decît abia în primăvara anului 1830, cînd, la 1 aprilie, îl aflăm şi pe Anton Pann orînduit iarăşi „psalt învăţător de copii în arta muzichiei" la şcoala de pe Podul Mogoşoaiei.

Anul 1830 este însemnat în viaţa lui Anton Pann, întrucît face începutul adevăratei lui strădanii cărturăreşti, iar de acum înainte, timp de un sfert de veac, el va tipări aproape an de an cîte una sau mai multe cărţi. În cei dintîi zece ani, fără a părăsi „muzichia", el va da la lumină cărţi cu cuprins mai mult „politicesc", iar de la 1841 şi pînă la sfîrşitul vieţii, va precumpăni — ca întindere şi format — tipărirea cărţilor sale de psaltichie bisericească.

Cartea care deschide şirul tipăriturilor lui Anton Pann este intitulată : „Versuri muzicеşti". Culegerea este alcătuită din două părţi : întîia cuprinde „Colinde şi cîntece de stea", printre care şi un fragment din „Vicleim", iar a doua numită „Adaos", are un număr de cîntări religioase, dar şi cîteva cu caracter profan. La sfîrşit se dau „glasurile", adică melodiile cu notaţie psaltică. Deşi pe copertă se spune că „versurile" sînt „compuse de Anton Pann", totuşi aceasta trebuie înţeleasă nu ca o elaborare, ci o prelucrare a textului şi a melodiilor, după cum mărturiseşte singur în prefaţă : „Însă aceste versuri, neavîndu-le tipărite, din mînă în mînă şi din auzite scriindu-le, atît se smintise din calea lor, încît mai nici un înţeles nu avea într-însele. Pre aceste într-acest chip eu văzîndu-le, m-am îndemnat — şi precît am putut — culegîndu-le, le-am îndreptat. Şi ca să nu rămîie puţina mea osteneală în deşert le-am dat în tipar, dimpreună cu glasurile lor, alcătuindu-le pe meşteşugul musichiei".

Buna primire de care s-a bucurat cartea „Versuri musicеşti", i-a dat curaj profesorului de muzică al şcolii naţionale să tipărească în anul următor : „Poezii deosebite sau cîntece de lume", „din care unele sînt culese de la alţii, iar altele originale de Anton Pann...". Prefaţa, care le însoţeşte, dovedeşte că tipărirea lor n-a fost lipsită de temeri, de aceea el caută să lămurească pe cititori, scriind : „Crez că la mulţi va aduce mirare pornirea mea spre a da prin tipar la lumină nişte poezii ca acestea. Ştiut fiind însă, la cei mai mulţi din obşte, că aceste poezii de multă vreme avîndu-le manuscrise unele adunate de la alţii şi altele chiar de mine compuse, mai întotdeauna aveam silă de către prieteni a le da isvoade şi cu aceasta mi se pricinuia tăticnire de la alte lucruri mai folositoare..." Fireşte, că aceste „cîntece de lume" au avut o mare căutare şi de aceea, în 1837, Anton Pann le va tipări „a doua oară, mai îndreptate şi adăugate, pentru petrecerea viеţuitorilor"...

În anul 1834 Anton Pann, „profesorul de muzică vocală al şcolilor naţionale din Bucureşti", dă la lumină, în versuri „compuse" de el, cunoscuta carte : „Hristoitie au şcoala moralului", care învaţă toate obiceiurile şi năravurile cele bune". În cuvîntul către cititori, el spune că scrierea aceasta este o prelucrare — a treia în româneşte — „cum se vede întocmită, şi în versuri poezită", a unei cărţi „întîi scoasă... în limba cea latinească, a noastră cea strămoşească". Această „şcoală a moralului" fusese aşteptată cu viu interes, precum reiese din postfaţă, unde autorul îşi cere iertare de la abonaţi, că „zăbovise" cu tipărirea sa...

Cu „Hristoitia", a patra carte tipărită după 1830, Anton Pann putea fi socotit scriitor în adevăratul înţeles al cuvîntului. El nu se mai mărginea acum să adune cîntece şi să întocmească versuri de haz, ci întregul timp, pe care i-l îngăduiau îndatoririle sale de profesor şi psalt, şi-l folosea la masa de scris „pentru că m-am obicinuit a nu şedea fără lucru, şi, scriind cîte ceva, mi se pare că-mi petrec vremea foarte dulce". Astfel, în 1835, iulie 8, el scrie un „Doxastar românesc" tălmăcit din greceşte în româneşte, din îndemnul şi cu sprijinul maicii Platonida, stareţa mînăstirii Dintr-un Lemn.

După moartea ieromonahului Macarie, întîmplată la sfîrşitul anului 1836, cîntările bisericeşti aşteptau un tipăritor tot atît de harnic şi de priceput în meşteşugul cel nou al muzichiei. Fireşte, că nici tipărirea scrierilor profane nu putea fi lăsată mai prejos, deşi se făcea cu destule greutăţi. Dar numărul cititorilor creştea necontenit, întrucît şi şcolile româneşti se înmulţiseră repede sub oblăduirea plină de bunăvoinţă a generalului Kiselef. Ele erau „luceafărul" ivit „ca să lumineze pasurile tuturor dregătorilor pentru înaintarea neamului spre fericire". Şi se dovedeşte că Anton Pann a pus multă rîvnă pentru răspîndirea luminii prin scrierea de cărţi şi tipărirea lor, pe care apoi le vindea singur prin tîrgurile şi oraşele îndepărtate. Din mărturisirile sale ştim că el n-a agonisit niciodată cîştiguri prea mari din acest „negoţ" şi că numai nevoia l-a silit să se îndeletnicească şi cu vînzarea cărţilor sale, întrucît nu avea alt „mijloc cuviincios" să-şi redobîndească banii cheltuiţi cu hîrtia şi tiparul.

Se pare că anii 1836—37 pe cît au fost de bogaţi în lucrări psaltice bisericeşti şi tipărituri, pe atît au fost de amăriţi pentru bietul Anton Pann. Astfel, după deschiderea seminarului Sfintei Mitropolii — 2 februarie 1836 — Eforia Şcoalelor n-a mai prevăzut în bugetul ei leafă pentru „profesorii de muzică vocală", aşa că iscusitul dascăl rămase acum fără slujbă. Curînd apoi, la începutul anului 1837, după zece ani de căsnicie, nefericitul psalt fu nevoit să se despartă şi de a doua lui soţie, Anica — mai ales că ea îl părăsise de cîteva ori, pentru că socotea neîndestulătoare veniturile soţului, pe care nu l-a înţeles şi nu l-a sprijinit niciodată. Istovit de atîtea supărări, i se mai întîmplă, tot atunci, să fie chinuit şi de o boală grea, fapt

Pagină cu note din „Spitalul amorului"

care i-a pricinuit multe neajunsuri la traducerea şi tipărirea cărţii lui Dionisie Fotino, „Noul Erotocrit", apărută la Sibiu, în cinci tomuri, în anul 1837.

În „cuvîntul către cititori", alcătuit în versuri, Anton Pann arată că „Noul Erotocrit" circula în ţara noastră nu numai în versiunea grecească, tipărită de serdarul Dionisie Fotino, ci şi în multe manuscrise româneşti, în proză şi versuri. Într-adevăr, traducerea acestei cărţi a fost pentru el o lucrare de mare migală şi răbdare. Cele 743 pagini ale celor cinci tomuri, cuprinzînd laolaltă vreo 15 000 versuri, înfăţişează o muncă uriaşă şi nu ştim dacă afirmaţia lui, că a scris „ca să-i treacă de urît", nu trebuie pusă pe seama modestiei.

Între lucrările sale psaltice, din această vreme, amintim : a) „8 heruvice" compuse de A(nton) P(ann), profesor de muzică vocală, în 1836, aprilie". b) „Chinonicar", „care cuprinde în sine heruvicele pe toate glasurile şi chinonicele duminecilor, cum şi chinonicele şi axioanele sărbătorilor de peste tot anul, compuse de Anton Pann, profesorul de muzică eclesiastică. Anul 1836, iunie 25, R. V(ilcea)". „Patru cinonice" duminicale „compuse după cererea d. Alecsandru Oltenescu, anul 1837".

După ce în 1837 dă o nouă ediţie din „Poezii deosebite sau cîntece de lume" „mai îndreptate şi adăogite", peste doi ani, adică în 1839, Anton Pann tipăreşte „O povestire arabică din Halima", „vrednică de băgare de seamă", pentru folosul „ce poate culege neştine dintr-însa".

În anul 1840 Anton Pann dă lumină, în tipografia lui Clozius de la Sibiu, întîia lui carte bisericească : „Sfînta Evanghelie ce să zice în sfînta şi luminata zi a paştilor la a doua Înviere". Este cap. XX, 19—25 din Ioan, în opt limbi : româneşte, elineşte, latineşte, sloveneşte, nemţeşte, bulgăreşte, franţuzeşte şi turceşte. În precuvîntare arată că a tipărit această carte din îndemnul preoţilor. Drept aceea îi roagă să lepede „hîrţoagele cele prescrise de la unii-alţii, fiind cu totul pocite şi foarte departe de înţeles". Într-adevăr, textul tipărit este foarte corect, fiind transcris fonetic, lucru destul de greu pentru redarea pronunţării franceze sau germane cu litere chirilice.

Despărţit în 1837 şi de a doua soţie, Anton Pann îndura cu amar necazurile singurătăţii. Dar cînd în vara anului 1838 îi moare mama, bătrîna Tomaida, povara ajunge şi mai grea. De aceea se hotărî să se căsătorească din nou, de astă dată cu o tînără de 18 ani, Ecaterina, fiica Aniţei şi a lui Asanache, fost vinicer domnesc. Se spune că la început rudele s-au împotrivit la această căsătorie, din pricina marii nepotriviri de vîrstă — 26 de ani —, dar pînă la urmă se învoiră, şi Anton Pann se cunună a treia oară la 10 februarie 1840.

Cum în această vreme el era cîntăreţ protos la Biserica Albă, soţii au locuit acolo, apoi se mutară în casa din mahalaua Bradului. Prin primăvara anului 1842 Anton Pann a fost orînduit protopsalt al Bisericii Domneşti de la Curtea Veche...

Obişnuit „a nu şedea fără lucru" Anton Pann îşi petrece cei din urmă 14 ani ai vieţii într-o hărnicie vrednică de laudă. După tipărirea celor două „cărţi" de „Fabule şi istorioare", tot în anul 1841 el izbuteşte, în sfîrşit, după 20 de ani de aşteptare, să scoată de pe fundul lăzii şi să dea la lumină „cu binecuvîntarea şi ajutorul" Mitropolitului Neofit al Ungaro-Valahiei, tom. I din „Noul Doxastar" „prefăcut în româneşte după metodul vechi al serd. Dionisie Fotino... pe acest metod nou. Împrejurările în care s-a tipărit această carte ne sînt azi bine cunoscute. În iulie 1840, îndată după alegerea lui Neofit în scaunul de Mitropolit al Ţării Româneşti, Anton Pann i se înfăţişează cu o jalbă, în care îi arată că din mica sa copilărie „cu rîvnă înflăcărată urmînd meşteşugul musichii", a izbutit „atît în metodul cel vechi, cît şi în cel nou, cu deşăvîrşire"...

După tipărirea Doxastarului, prin martie 1842, Anton Pann avea să fie răsplătit de această pîrgă a tipăriturilor lui psaltice. Se întîmplă atunci ca enoriaşii bisericii Curtea Veche să se plîngă Mitropolitului Neofit, că deşi biserica lor primeşte pe fiecare an de la Visterie cîte 12 000 lei şi mai are din chirii şi embaticuri venituri de încă 5 000 lei, dar din toţi aceşti bani nu se plăteşte decît simbria eclesiarhului şi a preoţilor orînduiţi, iar din ceilalţi nu se vede nici un rost decît că „acest sfînt locaş se află în multe feluri neîngrijit şi mai cu seamă pătimeşte de „cîntăreţi", neavînd mai totdeauna cine a întocmi armonia şi tipicul, după cum Sfinţii Părinţi au aşezat". De aceea roagă cu umilinţă pe mitropolit să poruncească „a se face cuviincioasa punere la cale pentru împlinirea dorinţei" lor. Dînd urmare acestei cereri şi preţuind în chip deosebit rîvna lui pentru cîntarea bisericească, Mitropolitul Neofit îl mută pe Anton Pann de la biserica Albă la biserica Curtea Veche, orînduindu-l protopsalt cu leafă de 2 000 lei pe an.

Între timp însă se întîmplă să moară Costache Chiosea, „dascălul de cîntări" al seminarului Mitropoliei. Fireşte, Anton Pann se socotea cel mai îndreptăţit să urmărească numirea sa în acest post. Drept aceea, la 26 iunie 1842, el înaintează Mitropolitului Neofit o jalbă, arătîndu-i că din mica lui copilărie „avînd aplicare asupra cîntărilor bisericeşti, cu osîrdie am urmat la meşteşugul musichiei atît în metodul vechi, cît şi în cel nou, cum şi multe cărţi am alcătuit şi am lucrat în limba Patriei"...

Pe temeiul acestei jălbi, la 27 iunie 1842, Anton Pann este orînduit „profesor de cîntări la seminarul Mitropoliei din Bucureşti, cu leafă de 200 lei pe lună, însă cu îndatorirea ca, pînă la începerea cursurilor în toamnă, „să pardosească" psaltichia „copiilor din Sfînta Mitropolie".

După orînduirea sa ca profesor timp de un an întreg, Anton Pann n-a primit nici un ban din leafă, fiindcă în anul 1841, pe temeiul cererii sale, Mitropolia plătise la tipografia pitarului Constantin Pencovici o datorie de o sută de galbeni, rămasă de la tipărirea „Doxastarului" şi tot în socoteala acestei cărţi i se mai dăduse, în cursul anului 1841—42, suma de 40 galbeni. Pentru acoperirea acestor datorii, iconomul Mitropoliei îi poprise 800 de Doxastare. Lipsit de mijloace şi îngrodat în necazuri, dascălul înaintează Mitropolitului Neofit o jalbă, la 8 iunie 1843, cerînd să i se desfunde socoteala, oprindu-se din cele 800 de cărţi, luate la Mitropolie, numărul trebuincios pentru acoperirea datoriei şi astfel să i se răspundă leafa, „că cu mare lipsă şi neajungere trăiesc, amărîndu-mă în toate zilele de datorii". Iar Doxastarele ce vor rămîne să i se dea înapoi, fiindcă „omul are şi moarte şi viaţă şi trebuie să fie desfundate toate lucrările sale". Mitropolitul Neofit îi împlineşte cererea, poruncind să se oprească două sute Doxastare pentru trebuinţa seminarului, la preţul de 32 lei unul, iar celelalte să i se întoarcă înapoi, scăzîndu-i-se din socoteală banii daţi pînă atunci.

Trei ani în şir, 1842—1844, Anton Pann nu mai dă la iveală nici o carte, în acest răstimp el îşi vede de îndatoririle sale de profesor la seminar şi de slujba de protopsalt al bisericii Curtea Veche. Dar tot atunci îi încolţeşte în minte şi o altă dorinţă. Necazurile îndurate mai înainte cu tipărirea Doxastarului, neumăratele datorii făcute pentru acoperirea cheltuielilor pretinse de tipografie şi vremea îndelungată în care s-a lucrat această carte, îl îndemnară, încă din anul 1841, să se apuce să-şi înjghebeze o „tipografie de muzică"... La toate acestea se mai adaugă şi faptul că el cunoştea meşteşugul tiparului, ca unul care cu douăzeci şi cinci de ani în urmă condusese tiparniţa de psaltichie a dascălului său Petru Efesiu, iar între timp mai deprinsese din ale meseriei cu prilejul tipăririi cărţilor sale de pînă atunci.

Despre împrejurările în care Anton Pann a izbutit să-şi întemeieze, în anul 1843 o tipografie proprie, nu aveam pînă acum alte ştiri decît cele date de el în diata din 1854, şi anume că a început-o „cu mari economii şi cu ajutorul multor preacuvioşi arhimandriţi, ieromeni şi stareţi ai osebitelor mănăstiri începînd-o de la anul 1843". Astăzi însă cunoaştem toate greutăţile pe care le-a întîmpinat pentru împlinirea acestui vis al sufletului său. Prin rezoluţia sa din 14 august 1843, Vodă Bibescu porunceşte Departamentului treburilor bisericeşti să ia „în băgare de seamă" această cerere şi să-i arate urmarea. La 18 august 1843, Departamentul trimite Mitropolitului Neofit copie după jalba lui „Anton Pann profesor de cîntări în seminarul Sfintei Mitropolii", rugîndu-l să răspundă ce părere are în legătură cu voia ce cere „de a deschide o tipografie de muzică".

Trecură însă aproape doi ani, fără ca Mitropolia să dea vreun răspuns în această privinţă...

După patru ani de griji, de frămîntări şi alergătură, — în care timp n-a mai putut tipări nimic — în toamna anului 1845 Anton Pann izbuteşte în sfîrşit să-şi deschidă tipografia sa, aşezată în chiliile bisericii Olteni, aproape de casa lui Hagi Dinu, unde locuia el atunci, la încrucişarea străzii Olteni cu Calea Dudeşti. Pirga ostenelilor ieşită la lumină de sub teascurile ei, este acea „înştiinţare, cu o foaie de prenumeraţie, arătînd titlurile şi cuprinsul cărţilor de psaltichie ce urmează să le tipărească, precum şi condiţiile în care le vor putea dobîndi „cinstiţii prenumeranţi".

Potrivit „Înştiinţării" cea dintîi carte pusă sub tipar, chiar în toamna anului 1845, este „Bazul teoretic şi practic al muzicii bisericeşti", sau „Gramatica melodică". Lucrarea aceasta „predată elevilor din seminarul Sfintei Mitropolii" este rodul unui sfert de veac de strădanii în muzica psaltică. Ea ne dezvăluie o mare bogăţie de cunoştinţe muzicale, punînd în lumină totodată şi dragostea lui de patrie. Astfel el spune în „Intruducere" : „...am băgat de seamă cu unele cîntări în melodie papadică şi stihirarică vinea foarte lungi şi eram silit, pe cînd le cîntam, ca să le scurtez şi să le tai deodată, la locuri nepotrivite, unde melodia trebuia să rămîie ca atîrnată şi ciuntită, fără gust. Şi aşa fiind şi îndemnat de mulţi, lungirile ce se făcea peste măsură le-am scurtat în scrierile mele, fără să se bage de seamă. Figurile externe iarăşi.. le-am curăţat şi le-am adus în cea mai apropiată melodie bisericească, păzind drumul şi ifosul vechilor sfînt munteni (— aghioriţi) şi mai vîrtos al Patriei (pentru că muzica bisericească de mult şi-a dobîndit caracterul naţional şi numai ifosul de Tarigrad a rămas apropiat de cel asiatic"...

Tipăriturile scoase de Anton Pann din tipografia sa sînt cît de poate de îngrijite îndeosebi cele psaltice. Litera este citeaţă şi cu floare potrivită, iar notele au tăietură frumoasă şi de aceeaşi grosime. Cărţile sînt tipărite pe două feluri de hîrtie : „ordinară" şi „de Olanda", cu diferenţa cuvenită de preţ. Fireşte, pentru priceperea şi rîvna lui Anton Pann, tipărirea de cărţi nu era doar o treabă de negustorie, ci mai ales un mijloc de a-şi răspîndi lucrările sale de psaltichie, cu ajutorul cărora şcolarii „să poată înainta şi să ajungă la o ştiinţă temeinică şi folositoare", iar cîntăreţii să nu neglijeze cîntarea, ci să se desăvîrşească „în meşteşugul musichiei"...

Prof. Gh. I. MOISESCU

Erotocrit după biruinţă (Bibl. Acad. Rom. ms. 3514, fila 86)

POSTA REDACŢIEI — PROZA POEZIE

O, FEMINA, FEMINA !
Porţi vina cea mare
„Destinu-i destin ca
umba terestră", spui...
Ei, Nu ! Mîndria mea certă
e-n fiul nostru doar
Căci el va afla la vreme
anume
Trăiesc pentru el
căci El corolare
imuabile afla-va

mă simt azi mai mult ca
oricînd
latent dar magnific,
modest".
eu cred că ai dreptate.
În ceea ce mă priveşte,
Aşa este, cum zici.

C.D. „Sitarul" e singura schiţă din ciclul care are culoare şi se apropie de lumina artei. Adevărat, deocamdată îşi arde aripile. Dar sper că odată va ieşi ceva din amurgurile acelea puţin cehoviene. „Casa" şi „Melodia preferată" — retorice. Încearcă să nu mai scrii la persoana a doua. Şi nu-mi mai trimite scrisori lungi în care, din timiditate abuzezi de termeni pitoreşti. Trimite-mi schiţe, nimic altceva.

Adi Pol : Cu toate aluziile la „Inger" şi cu toate învăluirile pe flanc „prin Giuleşti şi pe la Titi Tească, „Strigătul" dumitale n-a răzbit spre inima mea.

V. Adriana Reus. Îmi trimite o schiţă al cărui titlu citez — „este scris în caracterele alfabetului nevăzătorilor". Autoarea zice : „Această tragedie, rezultat al bombardamentelor din 1944, am văzut-o, am trăit-o şi cu adîncă durere privesc acest minunat tineret lipsit de ceea ce-i mai scump : vederea". Să fiu iertat — cu aceste lucruri nu-i e îngăduit nimănui să glumească, dar n-am înţeles nimic.

E. Puiu : Am reţinut din „Potopul" numai versurile din final :

Dragoş Dicconescu — „Îţi fac mărturisire" Şi-o poţi verifica / La orice colţ de oră / m-aşteaptă cineva ! / O piatră, o acvilă, / un crin, un elefant / o muzică de pompă / sau un citat de Kant." Fluenţă, uşurinţă în versificaţie şi atît. Nu ajunge.

Petre Abesa — *Ortografia dumitale mă ispitea să formuleze un diagnostic neliterar. Dar citind versurile mi-am dat seama că am de a face cu un om din cale afară de normal. Reproduc poezia* Nudh : „Pleakă omu de la casa lui / a luy / tăciunu în a sobă mau şuş / femeya may una — alta / cu unealta în oki şi în gene / mai pleakă / omu devalle." *Nici o scînteie de schizofrenie autentică. Nu may încercatzi să ne duceţi cu preshul ! Nu tzine.*

Petrami — *„Gestul" gordian era un nod. Dar numai din această pricină versurile :* „Gîngănii, amintiţi-vă de gestul gordian" *nu produc efectul scontat. Mai puţin solemnă dar tot atît de hilar terifiantă e poezia „Şi părul negru numai negru" :* „Femeia / ce-o iubesc / e-aceea ce-am iubit-o totdeauna." *Urmează portretul :* „Cu părul-nflăcărînd dorinţi străine / cu ochii sidefii de veghe / cu buze albăstrite de o rugare oarbă / şi gîtul învineţit de sărutări venale".

În celelalte strofe din nou părul, ochii, buzele, gîtul, în alte ipostaze încîntătoare : Cu ochii furişînd spre cer culoare / cu gura-nsîngerată de dinţi stranii cu gîtul de zăpezi / sorbit de carne / Şi părul negru — numai negru / Din alb, albastru, roşu şi din negru".

Stihurile de la urmă mi-au amintit de o veche zicătoare : nimeni nu mai are respect pentru părul ... vopsit. Ce-ar fi să faceţi „gestul gordian" şi să treceţi la proză ?

Galben Cornel — *Aş fi ipocrit dacă n-aş recunoaşte că poezia :* Chipul tău m-a delectat : „Mă uit la chipul tău / Şi-mi pare că-i firesc / Să te admir şi eu / Să stau să te privesc / Eşti o fată simplă / Cum îmi place mie. / O frumoasă blondă / Una dintr-o mie / Parcă-ai fi o floare / De mulţi adorată / Cu parfum de miere / Frumos colorată. / Crescută-n grădină / lîngă alte flori / Eşti supravegheată / De doi fraţiori / Însă timpul trece / Şi tu vei pleca / Cu cel ce culege / Fericirea ta". *Nu mai vorbesc de versurile :* „Încerc să scriu o mică poezie. / Lipsesc cuvintele n-am fantezie / Şi totuşi eu încerc, perseverez / Nu vreau să fiu celebru dar visez (...) Iubesc persoana de mine îndrăgită / Iubesc şi vreau ca ea să fie fericită. / Ştiu c-am greşit şi poate mai greşesc / Dar eu îi spun din suflet : o, Vica, te iubesc !".

Comentarile mele ar fi pe prisos. Întrucît din strofele de mai sus reiese că între dumneata şi Vica există certe afinităţi elective, las în seama ei plăcerea de a formula judecăţi estetice asupra acestor simpatice compuneri

Cezar BALTAG

masca lui anton pann

Mutu tace. Tace și iarăși tace. Trec secole de vorbe în jurul lui. El le vede pe toate, le ascultă și le tace. Mutule, măria ta, ia mai zi și tu ceva !

O dată la două-trei sute de ani se pronunță și mutu : dacă n-ar vorbi el ar începe să vorbească pietrele.

Anton Pann a răsărit pe mormanul de pietre balcanice gata să înceapă să vorbească. S-au căznit munții să nască un șoarece și-a ieșit un șarpe cu o sută de capete ; un balaur cu o sută de limbi : una cu venin, alta cu miere, alta cu mir, alta cu har, a zecea cu lapte, a douăzecea cu noapte, asta cu pelin, ailaltă cu zori de ziuă... o sută în cap ! Cît o istorie a literaturii !

Și odată cu Anton Pann au prins grai nu numai pietrele : apele, copacii, satele cu clăci, bîlciurile, întîmplările vieții, morțile, nunțile, mormintele, leagănele — toate cuprinse de o limbuție nemaipomenită.

Purta plete lungi ca Eminescu. Potcap ca Ion Creangă. Avea mustață. (Mustața lui Ion Barbu se trage de aici). Știa grecește, slavonește, bulgărește, turcește, tocise pragurile învățaților și, modest, se considera că știe carte pînă la glezne, pentru că : omul învață cît trăiește și moare tot neînvățat. Se purta copilărește și era bătrîn ca vremea. Bătrîn ca lumea.

A mîncat coliva tuturor autorilor de snoave, tuturor înțelepților, făcătorilor de doine, de cimilituri, a tuturor bacilor spuitori de mioriță, s-a îmbătat criță cu proverbe și a plîns pe umărul literaturii populare, stropind cu lacrimi fierbinți „Esopia", „Floarea Darurilor", „Alexandria", „Povestea lui Arghir".

Cu Anton Pann s-a deschis în literatura română a două gură de rai. Gura de rai unde pasc într-adevăr gîndurile. *„Cîmpul alb, / Oile negre / Cin' le vede / Nu le crede / Cin' le paște / Le cunoaște.* Și aici se întîmplă drama existenței ca în Mioriță, însă la nivelul umbrelor din peșteră : la nivelul cuvintelor. Anton Pann a fost structuralist înaintea structuralismului.

Îi sînt dragi vorbele ca niște femei și le iubește pe toate ca un afemeiat. Unele sînt frumoase pentru că au salbe ciudate la gît, altele că sînt pur și simplu ochioase al dracului, altele că sînt deochiate și-l ațîță, altele că fac pe pudicele... Și toate la un loc — o lungă poveste a vorbei. Cartea celor o mie și una de nopți nu este mai strălucită. Spiritul oriental, înaintînd spre occident, pierdea la gurile Dunării cununa cu cele mai frumoase nestemate.

Dar însă

Se consideră **versificator** (autorul popular, chiar și cînd creează „Pe Argeș în jos" nu se crede altceva. Luchian scrie sub autoportret : „Un zugrav"). „Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea" sînt „culese și versificate". El, cel mult „compune" iar pentru „Spitalul Amorului" face și muzica, dă „modurile cîntărilor", notele Visa să fie cîntat, de-a adevăratelea. Cam ghinionist : îi ard depozitele cu tipărituri, îi fuge o nevastă, un copil nerecunoscător dorește să-l moștenească mai degrabă. Își iubea cărțile mai presus de orice, complăcîndu-se în miros de plumb și, în gît, cu nodul literelor chirilice.

Cărțile și le vindea singur. Bătea la porți și îți punea „povestea" în brațe

— Na !

Ar fi fost în stare chiar să spună despre ea :

— Na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o !

Ulita că ce a frînt el rămîne **dres** în veac. Cu desaga în spate, tîrgovet, înopta pe la hanuri, răbda de foame trăind, cum s-ar spune, din scris. Sigur că **Povestea vorbei** e piatra de căpătîi, dar ar trebui readitate și celelalte pe care scrie **Anton Pann**, cultura noastră fiind cam săracă în bucate. De la cele cinci pîini nu ne putem permite să aruncăm nici frimiturile.

„Aici s-a mutat cu jale
În cel mai din urmă an
Care în cărțile sale
Se citește ANTON PANN.
Acum mîna-i încetează
Ce la scris mereu ședea
Nopți întregi nu mai lucrează
La lumină cărți să dea.
Împlinindu-și datoria
Și talentul ne-ngropînd
Și-a făcut călătoria.
Dînd în lume altor rînd".

E un testament tinguios, care poate fi memorat și de un grecore lăutar și transmis din grîndă în grîndă. Unde s-o fi mutat cu jale în cel mai din urmă an ? De ce nu se fac tăblițe indicatoare spre biserica Luarei, spre ctitină ? Că vînturi șterg mereu literele și avem un panteon literar așa de împrăștiat pe sub bălării !

Nu grăbi cu Paștele

Vom afirma că proverbele, așa cum sînt strînse în mici alcătuiri tematice, au o structură dialectică, urmînd aproape schema hegeliană : teză, antiteză, sinteză. Dăm spre exemplificare capitolul intitulat de autor „Despre mojicie iarăși". Mojicia (cu un termen contemporan am zice lipsa de urbanitate) a fost și în trecut, după cum e și astăzi, subiect literar, dar mai ales unul de viață.

„Pe ce se cunoaște ? — După cîntec
Și
Mojicul după ce se cunoaște ? — După vorbă.
Că
E politicos ca pardul, îți lingoaie obrazul.
Mojicul
Nu-și cunoaște lungul nasului.
Că
De unde știe cobzarul ce lucru e șoimarul ?
Că
Omul neștiut e ca lemnul necioplit.
Te pomenești că
Îți înțeapă vorbe ca ciomagul.
Zicînd :
Nu căuta ce am fost, ci te uită acum ce sînt.
Și
Nu te uita la cojoc, ci te uită ce e sub cojoc.
De aceea nu te băga în tărîțe că te mănîncă porcii.
Însă
Dumnezeu să te păzească de țiganul turcit și de mojicul grecit.
Și
Să te ferească Dumnezeu de bătaie cerească, de urgie-mpărătească și de pîră mojicească".

E una din cele mai puțin filozofice teme, aleasă anume. Chiar și aici însă se respectă dialectica. Se enunță tema, apoi variațiunile, negația și concluzia. Exemplele se pot înmulți. Oamenii care mișună în „Povestea vorbei" ca într-o mare epopee, trăiesc într-o fond etnic. Sînt dispuși să caute adevărul și să-i descopere prin silogistică. Discuțiile interminabile se fac cu răbdare socratică. Ca în niște dialoguri totul se gradează, se joacă, parcă sîntem pe o scenă. Și adevărul reiese din confruntări. Doi drumeți înnoptează la un sătean, cerînd de mîncare. Rămînînd pe rînd singuri cu gazda încep să se defăimeze reciproc : *„Că ăsta doar tre chip și trup cu omul. / Dar poți să-i dai paie cu și le tot bou"*, spune unul despre tovarășul său. *„Că e măgar mare care nu mai simte / Să-i pui să mănînce tărîțe-nainte"*, șoptește celălalt. Gazda le aduce la masă paie și tărîțe și oamenii înțeleg lecția servită. Despre proverbele lui Anton Pann se poate scrie un tratat de filozofie, ele suplinind la noi filozofia. Cu ajutorul lor, poetul (vremile fiind cam învăimășite) s-a apărat de proști zicînd : „Nu grăbi cu Paștele" că „Pe mine cîți cîini m-au lătrat toți au turbat".

Luminarea se aprinde pentru cei ce văd, nu pentru orbi

Proverbele pluteau în aer ca niște nori amărui și trebuia să vină un Stînt-Ilie să treacă peste ele cu tăruța și să le facă să bubuie. Nicidecătă nu s-a putut spune ceva direct și orice părere trebuia alambicată. Ba că vin ăla, ba că vin ăilalți — pedeapsa tăierii limbii era în modă. Cerul era plin de damful tare al unor elocuțiuni de înțelepciune. Și Anton Pann a fost într-un fel un om al momentului. „De la lume adunate și iarăși la lume date" — iată circuitul pe care-l face și apa suptă din mare și întoarsă asupra ei sub formă de ploaie. Ce ploaie binefăcătoare pentru seceta sufletelor noastre opera lui Anton Pann. Acum și în veac.

„Luminarea se aprinde pentru cei ce văd nu pentru orbi". Cînd însă orbii sînt mai numeroși, luminarea supără în dreapta și-n stînga și suflările pentru stingerea ei devin dintr-odată ... un curent de opinie. Asta nu contează. Pann își va face mai departe lucrarea sa : *„Cît le zice omul, toate sînt vorbe. Și minciuna este vorbă.*
Dar
Vremea descoperă adevărul."

Produs de confluență : literatură orală — literatură cultă, sat-oraș, oraș-mahala, Balcani-Carpați, Orient-occident, spirit laic-spirit religios, opera lui nu poate fi cristalină.

Dar în mîlul gros, uneori vulgar, adeseori banal, sînt germinații colosale, potriviri neașteptate, milioane de bacterii neliniștite. Ce s-ar face Egiptul dacă Nilul nu l-ar spăla cu lături, periodic ? Să nu uităm apoi că perla se coace în putreziciunea milenară de la fundul mării iar nu în havuzul spilcuit. Nu putem să-i pretindem unui autor catastrofal să se și tundă corect, după noile bretoane și canoane de la „avîntul frizerilor" : Poarte părul cum i-o purta ! Asta ne doare pe noi ? Originalitatea lui stă în originalitatea mediului și căutînd să se șteargă din colțul oglinzii care-l reflecta. Pann s-a pierdut în negura veacurilor de zicale. Și ia-l unde nu e ! Și de-asta nu se poate vorbi de el fără să vorbești de un popor întreg, cu o istorie determinată, strînsă în cingi de fier pe care nu le putem uita nici schimba : și la fel, nu poți privi tabloul spiritului acestui neam, fără să cauți chipul lui Anton Pann. Acesta e perpetuum-ul mobile al autorilor populari (cum va fi cazul și cu Ion Creangă). Poetul „jocului secund" avea dreptate să ceară „o mai dreaptă cinstire a lumii lui Anton Pann", deși supraiicita balcanismul. E iarăși valoroasă intuiția lirismului acestei lumi.

Cît privește maximele, erudiția lui Pann e fără limite, cum s-a observat. Interesantă însă e siguranța cu care le manevrează și aici originalitatea sa e deplină. Ai zice că ai în față o masă de biliard, artistul lovind mereu bilă cu mare precizie, scoțînd efecte atît prin ciocnirile directe, cît și prin ricoșeu. Nici proverbele lui nu sînt întotdeauna înțelese bine, și autorul a avut de suferit, cum era și normal ca unul care a cîntat în biserică.

Lirismul

„...răci pe lîngă proverburi a adăogit multe anecdote populare, scrise în versuri care se leagă strîns între ele" (Alecsandri). Care este raportul dintre aceste „proverburi" și exemplificările lor, poveștile *ăluia*, anecdotele populare ? Este vorba doar de o morală, cum se crede didactic ? Proverbele sînt o introducere în poezie. Aș îndrăzni să spun că Anton Pann este un mare poet liric și că această latură atît de neglijată a lui, abia că îi dă cuvenita strălucire. Să încercăm o succintă analiză.

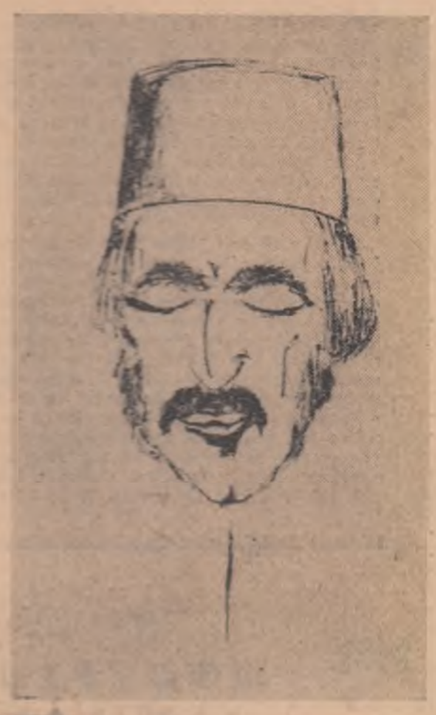

Doi inși făcători de rele
Căzînd supt judecăți grele
Și dîndu-i din închisoare
Să-i pună-n spînzurătoare
Cînd mergea cu pază bună
În acel drum împreună
Unu-ncepu să ofteze
Și moartea să-și obideze
Zicînd : — Of ! Of ! ce păcate !
Ce soartă am avut frate !
Cellalt zise către dînsul :
Nici un folos nu dă plînsul,
Ci cerului mulțumește
Și stînd zi : Doamne ferește
De alt rău, dintr-ăst mai mare
Iar acum frate, răbdare.

Cei ieșiți din judecăți grele și care merg spre suferință parcă sînt tîlharii, vecinii lui Christos și relatarea seacă poate să inducă în eroare. E o poezie de *oră gravă*, ca la Rilke. Într-adevăr ce anecdotă e asta ? Sentimentul liric se naște aici din aglomerarea de amănunte, dintr-un of de tînguire, din mila care plutește în jurul vorbelor.

El oftînd îi zise iară :
— Frate, vezi, moartea amară
Ți s-a citit hotărîtu-ți,
Vezi și funia și gîtu-ți
Și-apoi nu știu cum îți pare,
De zici de alt rău mai mare !
Abia săvîrși cuvîntul
Și iată unul ca vîntul
Venea după ei călare
Și striga în gura mare :
— Stați, nu grăbiți omorîrea
Că s-a schimbat hotărîrea,
Acum s-a găsit cu cale
De la pașă la agale
Spînzurați să nu-i răpuneți,
Ci de vii în țepi să-i puneți.
Atunci vinovatul care
Nu gîndea l-alt rău mai mare,
Auzind această veste,
Zise : — Adevărat este
Că la cîte pate omul
Să nu mînie pe domnul
Ci să zică în gîndul său :
„Doamne, ferește de mai rău".

Această poezie clocotește de acțiune de mișcare (mergerea spre locul de osîndă, probabil legați, îmbrînciți, scuipați, înțepați în coaste, huliți) ; sosirea noilor vistavoi cu comutarea pedepsei etc. La această se adaogă o adevărată dramă din sufletul celor doi, precum și descoperirea *pe viu* a faptului că răul poate avea trepte infinite. Lirismul constă în sentimentul global de apăsare, de destin, de rău capital. Lirismul constă iarăși în sentimentul de resemnare creștină a unuia dintre tîlhari, de înțelepciune sceptică, și în uluirea spăimoasă a celuilalt care vede că se poate învăța pînă la groapă. Morala de la sfîrșit poate să lipsească — poezia se va ține în picioare. Anton Pann o va pune mereu, dar asta înseamnă didacticism ? Poantă ? Dacă ar fi așa, toate marile poeme au un fel de poantă care e pusă chiar în frunte : invocația. Anton Pann așează uneori la sfîrșit această invocație către spiritul popular. Eliberîndu-ne de prejudecățile manualelor, descoperim la „finul Pepelei", o latură gravă, ca la Villon. Poemul citat poate fi un exemplu. Tînguirea despre soarta omului supus la încercări atinge aici accente de cor străvechi, cor de tîlhari nevinovați. Anton Pann, ca un virtuos ce era, va relua tema, speculînd de data asta grotescul tragic (un erudit de mahala ar putea să-l acuze că a tras cu ochiul la șolticul de Becket)

„Spun că-n vremea păginiei ar fi fost un împărat / De carele toți creștinii se plîngeau neîncetat / Că pe lîngă celelalte rele și cumplite munci / Dedese și-n tot ținutul foarte strajnice porunci / Cum că, cînd vor vrea să-ngroape creștinii pe ai lor morți / Peste gard tot să-i pornească și să nu-i scoată pe porți."

Scoaterea morților peste gard e o idee absurdă pe care poetul o ia în serios și o tratează realist. Istoria dă nenumărate exemple de asemenea absurdități. Și Anton Pann nu trebuia să tragă cu ochiul. Să continuăm „pilda" :

„Pentru care toți cu totul înălțînd glasuri striga / Dumnezeu să le dea altul totdeauna se ruga / Se bucura fiecare lui Dumnezeu mulțămind / Prin urmare s-a pus altul, dar el fuse și mai rău / Că a pus la toți creștinii prin porunca lui alt frău / Că pe morții lor de obște cînd îi vor duce la gropi / Tot peste gard iar să-i scoață, dar să nu-i ducă cu popi / Începură iar cu toții la rugăciune mereu / Ca să se-ndure să-i scape și de-acesta dumnezeu / Peste cîțiva ani, ca omul, murind și-acest împărat / Și că au scăpat de dînsul mari și mici s-au bucurat / Cum se puse altu-n locui porni și el a-i munci / și pentru îngropăciunea morților iar porunci / Că pe lîngă celelalte ce pîn-aci s-au urmat / Să se facă și aceasta care s-a și publicat / Că adică ei pe morții să nu-i scoață nici pe uși / Ci să-i tragă pe ferestre, iar nu ca pînă acuși.

Și așa mai departe. Pe scurt ; fiecare schimbare venea cu legi și mai aspre pentru răposați. De cei vii nu mai vorbim. Autorul e un maestru al gradației. Pînă la urmă, morții trebuie trași pe coși în sus și duși la groapă cu picioarele-napoi, așa încît simpla scoatere peste gard de la începutul istoriei acesteia devine un lucru aproape normal. Un bocet dramatizat dă ceva în felul acestui poem. Seva lirismului rămîne întreagă, iar în plus avem situațiile de rîs și plîns, ca în Bosch și Goya. (Jurăm cu mîna pe inimă că Anton Pann nu i-a cunoscut). Cînd cu o altă ocazie ne-am ocupat de straturile lirice din balada populară, am văzut că întinse zone curat lirice există în epica folclorică. Iată acum cum lirismul se dezvăluie și în așa numitul gen didactic și dramatic. „Povestea vorbei" este o carte genială, cu fațete multiple. Structura ei e sinusoidală, ca un fulger frînt la infinit. Anton Pann e cerebral și anonim în zicători, pînă se încălzește, apoi devine liric în povești și poeme dramatice, după care se corectează iarăși în zicale. E unul din autorii cei mai complecși din literatură, nu numai a noastră. Și complexat, dacă nu ne speriem de cuvînt. Drama lui a fost de a fi trăit într-o epocă de incultură, bigotism, talentul original fiind considerat erezie. De aceea pentru securitate a trebuit să intre adînc cu fruntea în înțelepciunea și eposul popular, ca mortul cu întreg chipul în gipsul măștii sale. Dar dincolo de mască trebuie să-i citim originalitatea, care e atît de mare încît ne cutremurăm. Toți care au venit după el îi sînt datori într-un fel sau într-altul, măcar pentru exemplul înalt pe care l-a dat aici la porțile Orientului. Și Eminescu și Creangă și Caragiale și Hajdeu și Iorga au îngenunchiat cu nespusă smerenie în fața umbrei venerate.

— Miruiește, părinte.

Iar ceilalți să-l înjure.

Iar ceilalți, care nu pot înțelelge o iotă nici ce înseamnă proverb, nici ironie, nici absurd, nici dramă, nici poezie lirică — nici toate acestea la un loc — să-l înjure.

Marin SORESCU

Erotocrit și Polidor atacați de garda împăratului — ilustrație de Petrache Ioaniță — București 1787.

LUCEAFĂRUL

Revistă editată de
UNIUNEA SCRIITORILOR
din REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

Redactor șef : Ștefan Bănulescu
Redactori șefi adjuncți :
Cezar Baltag, Fănuș Neagu,
Gheorghe Tomozei
Constantin Toiu
Secretar general de redacție :

REDACȚIA :
București Bd. Ana Ipătescu 15
Telefon : 11.51.54 ; 12.16.10

ADMINISTRAȚIA :
Șoseaua Kiseleff 10, tel. 18.33.99

ABONAMENTELE :
3 luni — 13 lei ; 6 luni — 26 lei ; 1 an — 52 lei

Tiparul executat la
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"

Prezentarea grafică : Mircea Popescu
Paginator : Nicolae Ion.